

H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrencilerinin Sosyo - Sanatsal Özellikleri ve Meslek Tercihleri

Yrd. Doç. Dr. M. Demet ULUSOY (*)

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Uzmanlaşmanın ve iş bölümünün giderek arttığı modern toplumlarda meslek seçiminin hem birey hem de toplum açısından daha fazla önem kazandığı gözlenmektedir. Sosyal sistemdeki mevcut meslekler tayfi, hem toplumsal yapının karmaşıklık derecesini ve sosyal organizasyon örüntüsünü ortaya koyması bakımından, hem de bireyin toplumsal yaşama fonksiyonel bir üye olarak katılımını sağlayan, bu bağlamda da onun yaşam tarzını etkileyen bir olgu olarak sosyologların öteden beri dikkatini çekmektedir. Meslek seçimi, mesleki sosyalizasyon, meslek birlikleri ve organizasyonu vb. gibi konular, irdelenmeye çalışılan genel konular arasındadır.

Sosyolojik literatürde mesleki tercihler ile bireylerin sosyolojik özellikleri veya meslekler ile bireylerin yaşam pozisyonları arasında bağ kurmaya çalışan pek çok araştırmaya rastlanılmaktadır. Biz, bu çalışmamızda Plastik Sanatlar alanında meslek tercihini kendimize problem olarak aldık. Bu konuyu seçişimizin temel sebebi, diğer mesleklerle ilgili araştırmalar olmasına rağmen, sanatsal meslekler konusunda özellikle de Türkiye'de yapılan hemen hemen hiç bir çalışmanın olmamasıdır. Dolayısıyla, bu konu pek çok konu gibi irdelenmeye muhtaç bir alan durumundadır.

Araştırmanın sınırları şöyle özetlenebilir:

Sanatsal meslekler alanı, Güzel Sanatlar, El Sanatları vb. gibi çok geniş bir icra alanını kapsamaktadır. Ancak, bu çalışmanın alanı heykel, resim, seramik, iç mimari tasarım ve grafik olmak üzere sadece plastik sanatlarla sınırlanmıştır. Çünkü, her sanat türü bazında mesleğin örüntüsü ve kurumsal yapısı birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu çerçevede de ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir.

(*) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

İkinci sınır mekan ve zamana ilişkindir. Bu çalışma, Türkiye'de Plastik Sanatlar alanında meslek tercihini günümüzün koşulları itibariyle incelemeye çalışmaktadır.

Ancak, Türkiye'de plastik sanatlar alanında mesleki sosyalizasyonu sağlayan pek çok resmi ve gayri resmi sosyal birliğin olduğu bilinmektedir ve her birliğin sanat formasyonunun, hedeflerinin farklı olması dolayısıyla, öğrenci tabanının da farklı olacağı açıktır. Bu bağlamda, çalışmamız sadece bu birlikler içinde örnek olarak seçilen H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin sosyo - sanatsal niteliklerini betimlemekle sınırlıdır.

Üçüncü sınır ise Plastik Sanatlar alanında meslek tercihini etkileyen faktörlere ilişkindir. Bilindiği gibi, bir bireyin yaşam tarihini (life history), kişilik yapısını, yaşam pozisyonunu, sosyal beklentisini, ilgilerini, yönelimlerini, değer ve vaziyet alışlarını vb. belirlemede pek çok faktör - biyolojik, psikolojik, sosyolojik - rol oynamaktadır.

Bu konu ile ilgili ilk sınır faktör gruplarının temel sınıflandırılmasına ilişkindir. Çalışma biyolojik, psikolojik v.b. gibi faktörleri kapsam dışı bırakmıştır. Ayrıca, sosyolojik faktörler arasında da oldukça geniş bir çeşitlilik gözlenmektedir. Bu faktörler içinde en temel sayılabilecekler arasında (gözlemlerimizin ve birikimimizin yönlendirmesine göre) aile örüntüsü (ebeveyn mesleği, eğitimi (özellikle baba), yerleşim yeri, geliri ile sanatsal tüketimleri itibariyle) ve formel okul deneyimleri gelmektedir. Dolayısıyla, araştırmanın irdeleyeceği temel konular, bireyin sanatsal mesleklere yönelim kazanmasında rol oynayan - söz konusu özellikler bazında - aile örüntüsü ve yetişme çağındaki formel okul deneyimleridir.

Sonuç olarak araştırmanın hipotezleri şöyle ifade edilebilir :

1. Plastik Sanatlar lehine meslek tercihi yapan öğrenciler kentli aile çocuklarıdır.
2. Ebeveynlerinin eğitim düzeyi yüksektir.
3. Ebeveynler orta düzeyde gelire sahiptir.
4. Ebeveynler sanatsal tüketimde bulunmaktadırlar.
5. Plastik sanatlar alanında mesleki rol seçmede birey ve ailesi açısından formel okul öğretmenlerinin teşvik edici ve farkındalığı artırıcı, uyarıcı rolleri vardır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın odak noktası, plastik sanatlar alanında meslek tercihini etkileyen temel faktörlerden biri olarak kabul edilen ailenin oynadığı rolü ortaya koyabilmek, bunun yanısıra ailenin ve bireyin farkındalığını artıran uyarıcı bir faktör olarak da formel - okul hocalarının bu konudaki katkılarını belirtebilmektir. Bu bağlamda çalışmanın birinci amacı, evrenin sosyo - sanatsal tabanını betimlemek ve ayırd edici özelliklerini tesbit edebilmektir.

Bu çerçevede çalışmanın ilk kısmı, uygulamalı çalışmaya ışık tutacak kavramsal modeli çıkarmaya yarayacak, bu alanda ortaya konmuş literatürün taranmasına dayanmaktadır.

Uygulamalı çalışma için ise Türkiye'de Plastik Sanatlar alanında profesyonel eleman yetiştiren çeşitli resmi eğitim birlikleri içinden H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi öğrenci grubu evren (Resim, Heykel, Seramik, Grafik, İç mimari ve Tasarım bölümü öğrencileri) ve bu grubun ayırd edici özelliğini tespit üzere de H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencileri ise kontrol grubu olarak seçilmiştir. Bu tercihin temel sebebi, her iki öğrenci grubunda da yeterince gözlem yapma şansını elde etmiş olmamızdır. Evrenin ve kontrol grubunun aynı üniversite ve kampüsünden seçilişinin nedeni ise, şehir, üniversite farklılığı, üniversitenin statüsü v.b. gibi tercihi etkileyecek ve dolayısıyla farklılık yaratabilecek faktörleri mümkün olduğu kadar saf dışı bırakabilmektir.

Uygulamalı çalışma için veri toplama 'anket' tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın başlangıcında anket uygulamak üzere araştırma evreninin tümüne ulaşmak hedeflenmişse de bazı öğrencilerin okula devam etmemesi, ankete katılmak istememesi, güvenilir olmayan anketlerin ayıklanması v.b. gibi nedenlerle Resim, Heykel, Seramik, Grafik, İç Mimari ve Tasarım ile Sosyoloji öğrencileri evreninde bölüm başkanlıklarından elde edilen öğrenci nüfusu kapsamında her birinin %66'sına ulaşılmıştır.

Anketler, H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesinin öğrencilerinin sosyo - sanatsal tabanlarının ortaya koymak üzere, öğrenci ebeveynlerinin eğitim düzeylerini, mesleklerini, yerleşim yerlerini, Plastik Sanatlarla ilgili mesleklere olan vaziyet alışlarını sanat tüketimlerini tesbit etmeye yönelik hazırlanmıştır.

Plastik sanatlar alanındaki öğrenci grubun sosyolojik özellikleri bazında merkezi eğilimlerini ve farklılıklarını tesbit edebilmek için aynı

anketler kontrol grubuna da uygulanmış ve bulgular karşılaştırılarak Güzel Sanatlar öğrencilerinin ayırd edici özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Mesleğin Sosyal Anlamı ve Meslek Seçimi

2.1 Mesleğin Sosyal Anlamı

İş, insanın en önemli sosyal faaliyetlerinden biridir. R.L. Quey işi, gelecekte tüketilebilir olan değerleri ve ekonomik ürünleri yaratarak şimdiki zamanın ötesini kasti olarak belirleyen amaçlı, zihinsel veya fiziksel insan faaliyeti olarak tanımlamaktadır. (Isaacson 1971 : 5)

Meslek ise, bir bireyin sabit bir gelir akışını elde etme amacı ile sürekli olarak peşinde koştuğu pazar değeri olan özel bir çalışma, bir iştir. (Taylor 1968 : 8)

Tanımlardan açıkça anlaşılıyor ki, iş veya meslek sadece bireyin yaşamını sürdürmesi bağlamında açıklanamaz. İş ve mesleğin hem toplum hem de birey açısından pek çok fonksiyonu vardır. Meslek, bireyin toplumla ilişkiye geçmesini sağlayarak onun sosyal statü, tanınırlık, temas ve karmaşık bir topluma katılması için temel olan psikolojik ve sosyolojik ürünleri elde etmesini mümkün kılar. Bu açıdan meslek, aynı zamanda görevler, imtiyazlar, haklar ve yükümlülükler bütünü olarak sosyal bir rolü ifade eder.

Modern çağda iş, yaşamın ondan geri kalanından büyük oranda ayrılmaktadır. Endüstri toplumlarında pek çok birey için işden önceki ve sonraki saatler, işe ayrılan saatlerden tabiat olarak çok farklıdır ve işe atfedilen anlamdan da çok farklı bir anlama sahiptirler. Ne var ki, çağlar boyunca işe atfedilen sosyal anlamda da bazı farklılıkların kaydedildiği görülmektedir. Bu çerçevede meslekler hem nicel hem de nitel olarak farklılaşmış, farklı sosyal değerler kazanmıştır.

Örneğin; Grekoremen bakış açısına göre çalışma bir gazaptır, zahmet ve yükür. İnsan çalışmak zorundadır çünkü, tanrılar insanlardan nefret ederler ve bu yüzden onları lanetlemişlerdir. Çeşitli meslekler hiyerarşisine bakıldığında ise, tarımcılık diğer mesleklere göre daha az değerli bir meslektir; çünkü, geçime ve bağımsızlığa katkıda bulunur. Mekanik sanatkarlar, zanaatkarlar hür bile olsalar kölelerin ancak biraz üstündedirler. Yaratıcı sanatçılar bile düşük sosyal itibara sahiptirler. Yunanlıların, mesleki hiyerarşide zirveye sadece saf bilim koydukları görülmektedir.

Romalıların bakış açısı da Yunanlılara benzemektedir. Hür insanlar için değerli olan meslekler arasında birinci olan tarımcılıktır. Diğer bütün hüner ve idari görevler gerekli olmalarına rağmen, eşefe layıktır.

İbranilere göre de çalışma günahın bir kefaretidir. Ancak, onlara göre aynı zamanda çalışma, insanın varlığının bir gereğidir. Dolayısıyla, iş, günah için cezalandırılmadan daha fazla bir şeydir. Günah tarafından tahrip edilen, bozulan uyumun yeniden tamir edilebilmesi için sürekli olarak çalışmak gereklidir. Çalışma, günahtan kurtulmak için yapılan bir iş birliğidir. Böylelikle, her baba oğluna bir meslek öğretmek zorundadır.

Acemlerin çalışmaya olan bakış açıları daha pozitifdir. İşi, mülkiyeti ve tasarrufu görelî olarak daha öven bir doktrinleri vardır. Toprak sahibinin statüsü olmayana göre, tokun açığa göre sosyal statüsü daha yüksektir. Dolayısıyla, bu sonucu hazırlayan kuvvet, iş ve çalışma kabul edilebilir, onaylanabilir bir olgudur.

Erken (early) Hristiyan inancına göre çalışma, (original sin) ilk "günah" (Hristiyanlara göre insanların doğuştan işlemeye meyilli oldukları günah) için bir cezalandırma olmasına rağmen, bireyin yaşamını kazanabilmesi için çalışması gereklidir. Çalışma, sadaka istemeye göre daha üstün bir davranış formudur. Böylelikle, erken Hristiyan aleminde iş ve mesleğin saygınlık kazandığı görülmektedir. Mesleklerin sosyal prestiji birbirinden farklıdır. Ancak, rütbeyi önemsemeden çalışmanın gerekli ve kabul edilebilir olduğu düşünülür.

Orta çağ döneminde ise çalışma büyük bir saygınlık kazanmıştır. Çalışma, protestanlıkla birlikte yaşamın bir anahtarı olarak kabul edilir. Luther'e göre çalışmanın itibarı, amaç kişisel ve toplumsal iyilik olduğunda en yüksek düzeye çıkar. Ancak, sosyal hiyerarşide tırmanmak için çaba sarfetmek, istenmeyen bir şeydir. Çalışma, bir çağrı, Tanrının bir emridir. Dolayısıyla, bütün meslekler önemlidir.

Calvin'e göre bir Calvinist zengin veya fakir durmadan çalışmalıdır. Çünkü, bu tanrının arzusudur. Calvin, başarı ve sosyal hiyerarşide mobilitiyi uygun görmektedir. Kaderine razı olmak tembelliktir, saygı göremez.

Rönesansda ise, tanrı ve iş anlayışı farklılaşarak bireye, başarıya ve icraata odaklaşılır. Yaratıcı olarak insana saygı duyulur. Yaratma, hayal etme ve üretimden insan sorumlu tutulur. Maddî unsurları elde etme yolunda sanat ve icraatlar yeni ve yüksek bir sosyal statü elde

ederler. Özetle, bu dönemin anlayışına göre medeniyet bir insanın çalışmasının, işgücünün ve üretkenliğinin bir meyvasıdır.

Çağdaş doktrinlerde ise, 'istersen çalış, fakat eğer yaşamak istiyorsan çalışmalısın' anlayışı vardır. Çalışmanın anlamı toplumda fonksiyonel olmaktır ve çalışma insanın sosyal, zihinsel, etik ve ruhani varlığını yüceltme, zenginleştirme ve yaratmanın bir mekanizmasıdır. İş, refah, meydan okuma ve otomasyon ile karakterize olur. Dolayısıyla, bugün içini pek çok meslek yaşam tarzı, gelir, eğitim, ikamet etme yeri, boş vakit için ayrılan zaman gibi pekçok özellik ile anılmaktadır. Bir başka deyişle, mesleğin statüsünü ve sosyal değerini belirlemede kullanılan temel kriterler arasında mesleğin sağladığı gelir (aylık, haftalık, sabit ve değişken, ikramiye, ek gelir v.b.) yaşlılık, işsizlik, atalet sigortası, sağlık sigortası, ücretli tatil hakkı, kar paylaşımı, teknik teçhizat, meslektaşlarla olan ilişki, sosyal statü ve prestij, fizik koşullar v.b. gibi faktörlere başvurulmaktadır. (s :296)

Bu durum ise karmaşık bir sosyal yapıya sahip olan toplumlarda meslek tercihinin, ve seçim mekanizmalarını önemli bir konu haline getirmektedir. Endüstrileşmiş ve kentleşmiş toplumlarda mesleki tercihde hürriyet ve isteyen istediğini yapsın anlayışı hakimdir. İş gücünü oluşturan çalışanlar teorik olarak meslek tercihinde, iş aramada ve hizmetlerini satmada serbesttirler. Ayrıca, mesleki fırsatlara erişme, hızlı iletişim ve ulaşım olanakları ile de kolaylaştırılmaktadır. Dolayısıyla, mesleki fırsatlara insanların sosyal hareketlilik olanağına sahip olduğu düşünülür.

Oysa, aşırı uzmanlaşma ve mesleki farklılaşma bireyin rasyonel bir tercih yapması açısından karşı fonksiyonel olmaktadır. Teorik olarak mesleki seçimde hürriyet olmasına rağmen ne toplumda çeşitli mesleklerin sundukları fırsatları anlamak için, ne de bireyin kendi yeteneklerini değerlendirmesi için yeterli mekanizmalar vardır.

Kısaca, pek çok çalışan kısıtlı bir bilgi ve tecrübe ile iş pazarına girmektedir. Dolayısıyla, bireyin meslek tercihi, iş pazarına girmesi rasyonel yaklaşımdan ziyade yakın sosyal çevresinden çok daha fazla etkilenmektedir.

2.2. Meslek Seçiminin Birey Açısından Önemi ve Bu Seçimde Rol Oynayan Temel Faktörler

Yukarıdaki açıklamalardan da açıkça görüldüğü gibi, özellikle günümüzde birey açısından meslek seçimi büyük bir önem taşımaktadır.

Meslek seçimini önemli kılan nedenler genel olarak dört temel katederide toplanabilir. (Huppock 1967 : 3) :

1. Meslek seçimi bireyin hayatının hemen hemen bütün yönlerini belirlemektedir. Örneğin, bireyin ve ailesinin nerede yaşayacağını, çocukların nerede ve hangi okula gideceklerini, dost, arkadaş çevresini, sahip olacağı değerleri, idealleri, standartları, sosyal ve ekonomik statüsünü, itibarını, ailesi ile geçireceği zamanı, hatta bireyin fiziksel ve ruh sağlığını bile etkileyebilir.

2. Meslek seçimi bireyin sosyal yaşamındaki başarı veya başarısızlığına neden olabilir - şans, çaba, doğru yerde bulunma, doğru zamanlama ve doğru kişilerle tesadüf etme v.s. - İnsanlar yeteneklerinin seviyesi ve doğası açısından farklılaşırlar ve meslekler de yeterli bir performans için talep ettikleri yeteneklerde farklılaşırlar.

Dolayısıyla, isabetli bir meslek seçimi yeteneklere uygunluk ve zayıf noktaları açığı çıkarma olasılığını minimize etme bağlamında, bireyin başarı şansını artırabilir.

3. Meslek seçimi bireyin iş bulmasını veya bulamamasını belirleyebilir. Bazı mesleklerde istihdam düzensiz, bazılarında ise çok daha sabit ve güvenilirdir. Örneğin ; Ekonomik krizlerde bazı meslektekilerin %75'i bulamazken, bazılarında iş bulamama oranı %10'dur. Bazı meslek gruplarında ise giderek iş bulma şansı yükselmektedir.

4. Meslek seçimi bireyin işini sevmesini veya işinden nefret etmesini belirleyebilir. Akıllı bir seçimle birey hayattan zevk alabilir ve işinden tatmin olabilir. Bireyin hayatında bu kadar önemli bir yer tutan mesleğin seçimi ise, bir çok faktörün rol oynadığı problematik bir süreçtir. Nitekim, bilimsel literatüre bakıldığında bilim adamlarının birbirinden farklı pek çok faktör üzerinde odaklaştıkları görülmektedir. Ancak, bu çalışmaların üzerinde durdukları belirleyiciler incelendiğinde bunların, üç temel kategori içinde ifade edilebilmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

I. Biyo - Fizyolojik ve Fiziksel faktörler

II. Sosyolojik Faktörler

III. Şans ve tesadüfi faktörler

İlk grubun üzerinde durduğu temel belirleyiciler dürtüler, kişilik yapısı ve ihtiyaçlardır. A.A. Brill'e göre meslek seçiminde temel faktör

dürtülerdir. Birey, genellikle hangi mesleği seçmesi gerektiğini hisse-der. Örneğin; Birey sadist dürtülerini tatmin etmek için kasap olmak ister. Aktörler teşhirciliklerini yüceltirler. Meslek seçiminde daima fi-ziksel bir belirleyici vardır ve eğer müdahale edilmezse birey bu moti-vasyonu yücelterek ifade etme eğilimindedir. İşte, meslek bu ifade etme yollarından biridir. (Osipow 1968)

B.R. Forer'e göre meslek seçiminde rol oynayan temel faktör kişilik yapısı ve duygusal ihtiyaçlardır. Ona göre, meslek seçimi temelde rasyonel ve mantıksal değildir, tam tersine kör, duygusal, ve otomatik olan bir süreçtir. İlgilerin ve referansların bilinçsiz kökleri vardır. Açıktır ki, pek çok kişi için kazançlı bir iş bulmak gereklidir ancak, ekonomik motif ikincildir. Mesleki tercih, temel kişilik organizasyonunun ifade edilmişidir ve temel ihtiyaçları tatmin eder. (Huppock 1967 : 87)

A. Roe'ye göre de meslek, ihtiyaçların tatmin kaynağıdır. Pek çok mesleğin büyük bir kısmı bunlardan elde edilecek tatminler bağla-mında aslında bir sosyal etkileşim ve bu mesleklere bağlanan bir sos-yal statüdür. Ancak, bu işin o kişi için fonksiyonunu anlamak için kişinin ihtiyaçlarını ve onların nerede nasıl tatmin olduğunu anlamak gerekir. Bütün insanların bazı ihtiyaçları vardır : Fiziksel ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma ve aşk, öz saygı, önem ve bağımsızlık, bilgi, anlama, güzellik, ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı gibi. Bu ihtiyaçlar herkesde vardır ama derecesi büyük oranda bireyden bireye değişir. Örneğin, bazı bireylerde estetik ihtiyaçlar çok kuvvetli iken ve bunların meslek tercihlerini etkilerken, diğer bireylerde bunun hiç bir önemi olmayabilir. İhtiyacın derecesi ve modu hangi ihtiyaçların en kuvvetli motivasyon faktörü olduğunu belirler. Motivasyonun doğası oldukça bilinçsizdir. Örneğin, doğal merak ifadeleri bloke edilen bir çocuk, meraklı olmaya itilir. İhtiyaçların hangisinin tatmininde geç kalın-mışsa o bilinçsiz bir motivasyon haline gelir. Ancak, bunlar çocukluk deneyimlerinin bir fonksiyonudur. Bireyin yönelimlerini tesbit etmede çocukluk döneminde kişiler arası etkileşim örüntülerini, çocuğun tatmin olduğu veya nefret ettiği tecrübeleri bilmek gerekir. Dolayısıyla, aynı zamanda meslek tercihinde çocuğun yetiştiği ailenin sosyo eko-nomik tabanı, ebeveynin vaziyet alışları, değer sistemleri ve çocukları için beklentilerine başvurmalıdır. (Huppock 1967 : 92)

Meslek tercihi ile ilgili olarak yapılan sosyolojik veya sosyal psiko-lojik çalışmalarda ise bireyin etkileşimde bulunduğu sosyal çevre, sosyalizasyon süreci, değerler, rol modelleri, sosyal benlik vb. gibi sosyo - kültürel faktörlere ağırlık verildiği görülmektedir.

Örneğin, J.L. Holland'a göre bir bireyin davranışı ancak kendi kişilik örüntüsü ve sosyal çevresinin etkileşimi temelinde açıklanabilir.

Çocuk büyüdükçe ailesi, sosyal sınıfı, gittiği okullar ve içinde yaşadığı topluluk sayesinde neyin iyi neyin kötü olduğunu ve neyi semediğini öğrenir ve her zaman doğru olmasa da mesleki imajlar elde eder. İlk işe girdiğinde bireyin yaptığı tercih, karmaşık faktörler grubunun bir neticesidir : iş fırsatları, ailesi ve arkadaşlarının etkisi, çeşitli şans faktörleri vs. Dolayısıyla meslek tercihi, bireyin kişilik örüntüsü, çevresi ve sosyo - ekonomik faktörlerin işbirliği çerçevesinde açıklanabilir.

A.B. Hollingshead'a göre mesleki tercih örüntüsü, yetişkin iş dünyasında sınıf pozisyonu ile birleşen iş örüntülerine karşılık gelir. Bireylerin istenebilir iş hakkındaki fikirleri onların sınıf pozisyonları ve aile kültürleri içindeki tecrübelerinin bir yansımasıdır. (s : 89)

D.C. Miller ve W.H. Form'a göre birbirleriyle ilişkili sosyal faktörler ağı, mesleki örüntünün sosyal nedensef teorisinin temelini oluşturur. Meslek ile ilişkisi olan temel sosyal faktörler arasında başlıcaları şunlardır: Baba mesleği, babanın geliri ve eğitimi, sosyal ve ekonomik faktörler, sosyal temasda bulunan gruplar. Bunlar, bir çalışmanın sosyal geçmişini verir. Bu geçmiş onun fırsatlarını ve sınırlılıklarını belirler. Fırsatlar genişledikçe mesleki hareketlilik olanağı da artar. Kişisel motivasyon ve doğal yetenekler de meslek örüntüsünü genişletmede önemlidirler.

Özetle, sosyal taban, doğal yetenekler ve kişilik özellikleri belli bir meslek örüntüsünde karar kılmayı etkiler. (s : 90)

E.Ginzberg, S.W. Ginsburg, S. Axelrad ve J.L. Herma'ya göre meslek tercihi bireyin değerleri ve amaçları içinde oluşur ve bunlar bireyin gelecek için hal hazırda aktifliklerini düzenlemesini mümkün kılar. Özetle, yapılan mesleki tercih, bireyin o noktaya gelinceye kadar elde ettiği deneyimlere bağlıdır.

D.E. Super'e göre de meslek seçimi genç insanın benlik kavramını açıkça ifade etme yollarından birisidir. Dolayısıyla, bir iş tutma veya işe uyarlanma bireyin, belli bir işin, oynamak istediği rolü oynamasına uygun olup olmadığını ve ikincil olarak da o işin gerektirdiği rolün kendi benlik kavramına uyup uymadığını bulma sürecidir.

Meslek tercihi süreci kendini başkalarından ayırt etme, özdeşleşme, rol oynama, gerçeklik testi, benlik kavramını mesleki olarak ifade etme ve kendini gerçekleştirme gibi gelişimsel bir çizgi kaydeder.

Özetle, mesleki tercihler sık sık erken tecrübeler ve kararlardan etkilenmektedir. (s : 93)

H.F. Clark ise, meslek tercihinde ekonomik faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Ona göre, bir işin sağladığı gelir meslek seçiminde belirleyici bir faktördür. Bireyler mesleğin sağladığı gelir hakkında doğru bilgilendirilirse, çok daha rasyonel seçim yapmaktadırlar. (s : 86)

T. Caplow ise mesleki seçimler üzerine yaptığı sosyolojik araştırmalar sonucunda hataların, kazaların veya tesadüflerin çok büyük rol oynadıkları sonucuna varmıştır. Çünkü, ona göre meslek tercihleri öğrenci henüz iş dünyasından uzak iken yapılmaktadır. Dolayısıyla, mesleki tercihler sınıflarda, kişisel olmayan okul müfredat programlarının çerçevesi içinde çalışma hayatının gerçeklerinden uzak olarak yapılmaktadır. Ayrıca, hemen hemen bütün çiftçilerin, çiftçi çocukları olduğu gerçeği şans ve tesadüf etme faktörünü daha da önemli kılmaktadır.

Sonuç olarak mesleki tercihlerde bio - fizyolojik, duygusal, fiziksel ve entellektüel faktörler ne kadar önemli olurlarsa olsunlar, bütün tercihlerin birey için iş fırsatları ve bireyin bu fırsatların farkındalığı temelinde yapıldığı bir gerçektir. Caplow, Clark, Hollingshead, Miller ve diğer birçok bilim adamı ekonomik ve sosyolojik faktörlerin bir kişi için meslek ranjını sınırladığı ve bireylerin dikkatini bazı mesleklere yönettiği, bazılarında ise çektiğine dair kuvvetli deliller sunmaktadırlar.

Bu da bize mesleğin aynı zamanda sosyal benliğin bir parçası olduğunu göstermekte ve dolayısıyla meslek tercihinde bireyin içinde yetiştiği sosyal ortama, geçirdiği sosyalizasyon sürecine, sosyalizasyon ajanlarına ve çocukluk dönemi tecrübelerine v.s. gibi sosyolojik faktörlere de başvurmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3. Meslek ve Sosyal Benlik

Benlik bir sosyal etkileşim ürünüdür. Birey, başkaları ile etkileşimde bulundukça ve onların kendisine olan tepkilerini tecrübe ettikçe kendisinin diğer insanlardan ve objelerden farklı olduğunu farketmeye başlar ve başkaları kendisine tepki verdikçe kendisi hakkında vaziyet alış ve duygu geliştirir. Böylelikle benliğin karakteri sosyal olarak şekillenir ve esas olarak kişiler arasındadır. Dolayısıyla, benliğin en azından bir kısmı başkalarının değerlerini yansıtır. (Charles Horton

Cooley için Bkz: Coser, Rpheia, Steffan, Moch 1983 : 107, Mead : 45 - 51)

Benlik değerlendirmesi, bir çeşit normla mukayeseyi gerektirir. Benlik değerlendirmesinde bu tür mukayeseler, belli kişiler ve kişinin sosyal ortamındaki referans grupları ile yapılır. Sosyal tecrübe ile birey cesur veya korkak, lider veya takipçi, sanatçı veya palyaço olacağını öğrenir. (Kroll A.M., Pinklage L.B, Lee J, Morley E.d. and E.Heber Wilson 1970 : 26) Ancak, bu, yönelimin realizasyonunu her zaman belirlemez.)

Sağlıklı bir benlik değerlendirmesi bireyin sadece yakın referans grupları ile edindiği tecrübelerle dayanmamaktadır, normatif gruplara da ihtiyaç vardır. Yani, kişi kendini aynı zamanda sosyal standartlar temelinde de değerlendirir. Dolayısıyla, uygun tecrübelerin eksikliği benlik değerlendirmesinde tahrip edici olabilir.

Benlik değerlendirmesi üzerine olan durumsal etkinin büyük bir kısmı, bireyin içine doğduğu kültürden türetilir. Kültür, aynı toplum içindeki üyelerin paylaşılması genel davranış örüntülerini ifade eder. Kültür, bireye ne öğretileceğini tanımlar; Bireyin karşılaşacağı tecrübe ve durumları, bireye aktarılacak değerleri ve kişilik özelliklerini sınırlar. Sosyal yapı içindeki alt sosyal grupların - aile, okul, arkadaş, v.b. gibi - herbirinin "ayırd edici" kültürü kapsamında (alt kültür) düşünme, duyma, vaziyet alma, amaç, değerler, idealler ve davranma biçimleri vardır. İşte, benliğin çeşitli kısımları bu aile, okul v.b. gibi diğer alt sosyal gruplarla temas doğrultusunda gelişir. Sosyalizasyon süreci ile birey, doğumu ile kendisine açılan geniş potansiyeller tayfı içinde benliğini elde eder.

Yapılan pek çok çalışma göstermiştir ki, benliğin değerlendirilmesinde bir grubun veya bir sınıfın üyesi olmak öncelik taşımaktadır ve bu sosyal grupların içinde birincil referans grubu ailedir. (s : 26 - 27)

Kuşkusuz, toplumun hedefleri bireyin gerçeklerinin tek belirleyicisi değildir. Yani, insanlar sosyal ortamlarının bire bir bir kopyası ya da yansıması değildirler. (Fichter 1990 :) Karmaşık toplum yapısında bir birey, her zaman birbirleriyle uyum içinde olmayan pek çok sosyal grup ve sosyal değerlerle temas eder ve biricik hayat tecrübesi onu başkalarından farklı kılar.

Ayrıca, hiç bir birey insanlar arası etkileşime boş olarak gelmez. Pek çok biyolojik ve psikolojik vasıfları da beraberinde getirir. Genetik olarak belirlenen bu vasıflar arasında cinsiyet, fiziksel yapı, nörolojik ve

endoktrin sistemleri, belli bir dereceye kadar entellektüel ve entellektüel olmayan yetenekler sayılabilir. Ne var ki, bu özellikler başkalarının bireye karşı olan tepkilerini etkiler ve bu da döner bireyin kendi benlik değerlendirmesini etkiler. Örneğin, iyi resim yapabilen bir çocuk sosyal prestij ve popülarite kazanabilir. Bu işe kendine güvene ve uyuma neden olabilir. Tersine, yetenekleri küçümsenen biri ise yetersizlik, aşağılık duygusuna kapılabilir. 'Yeterlilik' motivasyonunun benliğin bütünleşmesinde önemli bir rolü vardır.

Birey, yaşam sürecinde kendi yeterlilik alanlarını test edecek pek çok durum ile karşılaşır. Böylelikle, birey hangi faaliyetle iyi hangisinde kötü olduğunu belirler. Ayrıca, birey genellikle yeterli olma duygusunu arzu eder ve bunu karşılayacak faaliyet alanlarını arar. Böyle bir benlik değerlendirmesi mesleki rollerin tercihinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir. (s : 31) Örneğin, iyi resim yapan bir birey, bu faaliyetlerinden dolayı ödüllendirilirse bu alandaki yeterliliğini mesleki olarak da değerlendirmeyi düşünebilir. Bireyin içinde yeterlilik alanlarını test edebileceği en önemli sosyal ortamları ise aile ve okullardır.

3.1. Meslek Tercihinde Ailenin Rolü

Geleneksel olarak, ailenin temel fonksiyonu neslin üremesi olarak kabul edilmektedir. Ancak, bunun yanısıra en önemli fonksiyonlardan biri de bireyin hayatta kalması için gerekli donanımları sağlamasıdır. Böylelikle, aile ve toplumun tekno - yapısı (mal ve hizmet üretimi organizasyonu) arasında yakın bir ilişki vardır. Bu açıdan ailenin temel fonksiyonlarından biri de etkin bir tekno yapının işletimine katılacak olan bireyin ihtiyacı olan disiplinlerin, hünerlerin ve değerlerin aktarımıdır. (Luckey 1974 : 203 - 231)

Her aile bir roller yapısı (rol sistemi) oluşturur ve üyelerinin var olma ve yetişmeleri için çeşitli yollar bulacağı bir atmosfer yaratır. Aile içindeki ilişkide büyük oranda bu rollere ve atmosfere dayanmaktadır. Uzun ve yakın bir birlikteliğin sonucu aile üyelerinin, her üye üzerinde güçlü etkileri vardır. Bu durum bütün aile üyeleri için geçerlidir fakat, onlara ebeveynlik yapanlar tarafından yaratılan iklim içinde kişilikleri gelişen çocuklar için çok daha fazla geçerlidir.

Dolayısıyla, ailenin kaçınılmaz olarak mesleki ilgi ve tercih üzerinde önemli bir etkisi vardır. (s : 204)

GENETİK MİRAS

İnsan kişiliği, mesleki tercihlerin ve tatminin dayandığı merkezi organizasyondur. Genetik miras ise kişilik gelişmesine temel teşkil etmektedir. Bireyin kalıtsal potansiyelleri, yaşamı süresince modifiye edilirse de kromosom yapısı ve döl yolu çevresi etkileşiminden gelişmektedir. Böylelikle, insanları birbirinden farklı kılan çok geniş faktörler tayfi doğum öncesi varlığa kadar gitmektedir. Örneğin; Cattell ve diğerleri göstermiştir ki, entellektüel kapasite belli bir dereceye kadar genetik olarak belirlenmektedir. Yaratıcılık, diğer yetenekler ve özel kabiliyetler de bu mirasın bir parçasıdır. (s : 205) Kabiliyet, bireyin belli bir işi, görevi veya mesleği yeterli düzeyde icra edebilmesi veya öğrenebilmesi için gerekli olan özel bir kapasite olarak tanımlanabilir.

Kabiliyet çeşitli mesleklerde değişen başarı derecesine katkıda bulunan özel bir psikolojik faktördür. (Isaacson, 1971 : 90) Zeka, sözel yetenekler, sayısal yetenekler, uzaysal yetenekler, form algılama yeteneği, motor koordinasyon, parmak ve el mahareti, göz - el - ayak koordinasyonu, renk ayrımı gibi - Örneğin Thorndike ve Hagen plastik sanatlar sanatçılarında özellikle görsel algılama yeteneğinin gelişmiş olduğunu söylemektedirler.

SOSYO - KÜLTÜREL ORTAM

Ne var ki, bu miras ancak, 'doğru' çevresel ve tecrübi ortamlarla birleştiğinde bireyin yaşamın temel yönünü teşkil edebilir. Genetik belirleyiciler ve bunların çevresel manipülasyonu ile modifiye edilme tarzı da çocuğun ailesel mirası olarak düşünülmektedir. Nesilden nesile aktarılan bu karakteristikler sık sık mesleki tercihlerle doğrudan ilgilidirler. (Luckey 1974 : 205)

Bazı özellikler ve potansiyellerle birlikte doğan çocuğun kişilik gelişmesine bir o kadar katkıda bulunanlar arasında çocuğun içine doğduğu toplumun özellikle ailesi tarafından yorumlanarak aktarılan kültürel özellikler de bulunmaktadır.

Bu kültürel faktörlerin bazıları ırksal, dini ve özel vaziyet alış, değerlerle sosyo - ekonomik sınıf farklılıklarıdır.

Aile içindeki yaşam tarzı (ebeveynin eğitimi, meslekleri, gelir, yerleşim yeri, boş vakit aktiviteleri v.s. ve hatta komşuluk ilişkisi, aile büyüklüğü v.b. de dahil) çeşitli faktörlerin farklı kombinasyonları ile ebeveynin beklentilerini ve çocuk - bakım pratiklerini etkilemektedir.

Özetle, sosyal ve kültürel çevre, bireyin psikolojik ve biyolojik gelişmesi ile sosyal uyarlamasının bir ara bulucusudur ve yetişkin ilgi ve aktivitelerinin de temel belirleyicilerinden birisidir. (s : 206) Aile, birincil olarak çocuğun içinde yaşayacağı fiziki, sosyal ve kültürel çevre koşullarından ve dolayısıyla ilgi ve faaliyetlerinden sorumludur.

İLGİ, DEĞERLER VE VAZİYET ALIŞLAR

İlgi, vaziyet alış ve kişilik değişkenlerinin gelişmesi temel olarak belli yönere çekilen gönülsüz dikkat doğrultusunda yaşanan bireysel tecrübelerle belirlenir. (Luckey 1974 : 208). Burada dikkat edilmesi gereken önemli kavram 'gönülsüzlük' kavramıdır. Bu kavram, dikkatin herhangi bir duruma otomatik veya çaba sarfetmeden kontrolsüz ve kendiliğinden çekilmesi anlamını taşımaktadır.

İlgi deneysel olarak bir sevme tepkisidir. İlgi, bir obje farkedildiğinde var olur ve kabul etme reaksiyonudur. Eğer, herhangi bir obje belli bir amaca ulaşılmasını sağlıyor ise sevilir, sağlamıyor ise sevilmez. İlgi davranışın bir yönüdür ancak, tamamı değildir. İlgiler, özel şeylere tepki içerdiklerinden öğrenilerek kazanılırlar. Buna göre büyük oranda eğitimle de modifiye olabilirler. Yapılan araştırmalar yetenek ile ilgi arasında belli derecede bir ilişkinin olduğuna dair kanıtlar sunmakla birlikte, bu ilişki her zaman bire bir değildir. (Strong 1943). Bingham, ilgiyi bir tecrübe içinde masedilme ve onu devam ettirme eğilimi olarak tanımlamakta, Gerken ise ilginin eğitim ve mesleki planlar yapma sürecindeki önemini vurgulamaktadır, (Isaacson 1971 : 95)

Mesleki ilgi ve kişilik gelişmesi arasındaki ilişkiyi anlamada temel olan kavram benlik kavramıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, pek çok araştırma göstermiştir ki, bir bireyin benlik imajı, ebeveynin beklentileri ve algıları içinde köklenmektedir. Ebeveynler, herhangi bir mesleki rol modelini doğrudan sunmasalar bile süreç oldukça ince, gizli ve yaygındır. (Luckey 1974 : 210)

Pek çok birey, mesleki yaşantılarını sosyal olarak kabul edilebilir bir statüyü sağlama ile bağdaştırmayı ister. Aile çocuğa bu statü yönelimlerini de aktaran bir kurumdur. Pek çok araştırma göstermiştir ki, aile desteği, cesaretlendirmesi öğrencilerin mesleki ve eğilim planları ile pozitif ilişkiindedir. Çalışmaya verilen değer, çalışma alışkanlığının gelişmesi, zihinsel çalışmayı bedensel çalışmaya tercih, profesyonel mesleklere yönelim v.b. gibi pek çok örüntünün ebeveynin eğitim, mesleği (özellikle babanın) geliri, yerleşim yeri ile ilişkisi olduğu

saptanmıştır. Genellikle ebeveynlerin çocuklarını belli işlere doğru cesaretlendirdikleri, onlarla tartıştıkları veya onlara belli kurslar önerdikleri, bunlara katılımlarını sağladıkları görülmüştür. Kısaca, araştırmalara göre sosyal sınıf, cesaretlendirme ve mesleki tercih arasında korelasyon bulunmaktadır. (s : 218)

Ancak, hızlı değişen toplumlarda 'neyin iyi neyin kötü' olduğuna dair olan mesleki strotiplerde sık sık belirsizlikler meydana gelir. Sosyal değişme hızlandıkça ve sosyal mobilite arttıkça çocuk, ailesi dışında pek çok yetişkin ile temas eder. Ebeveynlik yükümlülüğü giderek başka insanlarla paylaşıldıkça (Örneğin : profesyonel öğretmenler) bireyin de giderek aileden bağımsız karar verebileceği düşünülebilir. Dolayısıyla, modern toplum yapısında bireyin mesleki belirliliğinin gelişmesi oldukça amorf bir süreçtir.

3.2 Meslek Tercihinde Öğretmenlerin Rolü

Öğretmenler sorumluluklarının bir parçası olarak öğrencileriyle bireysel olarak temasa geçme durumundadırlar. Bu, onları daha iyi eğitebilmenin de gereğidir. Gerek sınıf ortamında ~~genel~~ informel gruplar içinde onların ilgi, kapasite ve değerlerini öğrenirler. Özellikle adölesan dönemine denk düşen orta öğrenimin mesleki tercih açısından oldukça büyük bir önemi vardır. (Ligon and S.W. Mc Daniel 1970) Benlik kavramı görece sabitliğini bu dönemde kazanır ve bireyin ilerideki yaşamını etkileyecek pek çok karar bu dönemde alınır. (Super 1963, Ginzberg 1951) Bu dönemde adölesanın gerçekçi karar verebilmesi, geleceği hakkında dikkatli düşünebilmesi ve alternatifleri farkedebilmesi, yeni ufukların açılması için rehberlik etme son derece önem taşımaktadır. (Huppock 1967)

Öğretmenler, benlik kavramının gelişmesinde herhangi bir alternatifin lehine pozitif ve cesaretlendirici olabilirler. Öğrencilerin sorunlarına cevap verebilir veya ilgili şahıslarla temaslarını sağlayabilir, kendi deneyimlerini ve düşüncelerini aktarabilir, öğrencinin ilgi ve kapasitelerini farkedebilir, yönlendirebilir ve doğrudan rol modeli olmasalar bile onlara referans gruplarını gösterebilirler. (Ligon, M. and S.W. Mc Daniel 1970)

Özellikle, ebeveynlerin mesleki bilgisinin zayıf olduğu yeni gelişen mesleklerin gelişmesinden haberlerinin olmadığı, çocuklarının ilgi ve yönelimlerini bilmedikleri, onların yaşam hedeflerini paylaşmadıkları durumlarda yani, özetle aile ile çocuğun arasında yeterli iletişim

yokluğunda bireylerin mesleki tercihlerinde okul daha da önem kazanmaktadır. (Luckey 1974:220)

Bu bilgilerin ışığı altında, ortaya çıkan kavramsal model kullanılarak Güzel Sanatlar alanında meslek tercihi incelenebilir.

4. Güzel Sanatlarla İlgili Mesleklerin Tercihi

Bireyin, tecrübelerinin yeni kombinasyonlarını ve eski problemlerin yeni çözüme metodlarını keşfetme yeteneğine dayalı yaratıcı meslekler meslek sosyolojisinin özel bir problemini teşkil etmektedirler. Pek çok mesleğin tercih nedenleri görece olarak daha kolay tesbit ve tahmin edilebilirken sanat alanında mesleklerin tercih edilişi karmaşık ve problematik bir olgu görünümündedir. Bu bağlamda meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sosyal yapı içindeki sanatçının yeri, sanatçının sosyalizasyonu, motivasyonu ve eğitimi incelenmelidir.

4.1 Sanatçı ve Sanatçının Sosyal Pozisyonu

Sanatçılar estetik ve sık sık da sosyal eleştiri düzeyinde entellektüel rolleri olan bir bakıma fikir adamlarıdır; Edebi, görsel ve müzik sanatçıları gelecek veya geçmiş hakkında yeni fikirler üretirler. Sanatçıların bu fikirleri psikolojik, politik veya dini vb. olabilir. Üretilen sanat eserinin geçerliliği ise onun iletişim kuma kabiliyetine bağlıdır.

Sanatın estetiği güzellikten çirkinliğe doğru bir çeşitlilik gösterir ve bunlar zaman ve mekan bağımlıdır. Sanatçılar hem fikir adamları hem de profesyoneller olarak sosyal yapı tarafından kontrol edilirler. Nitekim, sanatın siyasetten, dinden ve ekonomiden etkilenmiş pek çok örneği vardır.

Bunun yanısıra sanatçıların fikir gücü toplum içinde değişik kategorideki insanlara değişik oranlarda erişmektedir. Dolayısıyla, toplumlarda sanatçının statüsü ve rolü bu çeşitli faktörlerin etkileşim matrisi içinde sabit olmayan farklı derecelerde bir kurumlaşma göstermektedir. (Taylor 1968:483)

Bu durum özellikle sanatçının sosyal pozisyonu üzerine yapılacak tarihi bir mukayese ile daha net olarak ortaya konabilir. (Krause 1971:256-261) Örneğin, eski Mısır'da gelişmiş bir teknoloji olmasına rağmen bilim adamı olarak tanımlanan bireyler veya gruplar yokken, sanatçının ancak kamu anıtlarının veya dini yapıların inşaatlarından sorumlu olan bir sanat atölyesinin kolektif çalışma grubu içinde bir rolü olduğu görülmektedir.

Yunan'ın "altın döneminde" çeşitli sanatlar arasında önem farklarının olduğu gözlenmektedir. Klasik dönemde pek çok el işi hatta heykelin bile sosyal skaladaki yeri düşüktür. Buna karşın, sosyal statü sıralamasında sözel sanatlar şiir ve drama daha yüksek bir sosyal statüye sahiptir. Drama izleyicisi genellikle soylulardır. Hauser'in ifadesine göre şairlerin büyük bir çoğunluğunun kendileri de zaten aristokrattır.

12. veya 13. yy Avrupasında ise yeni bir rejim ve bununla birlikte sanatçılar için yeni kural koyucular yükselmiştir. Orta çağda, sanatçı, belli bir sanat eserinin yapıcısı olarak bireyselliğe sahip değildir. Charlemagne döneminden sonra, artistik üretim, sarayda merkezileştiği zaman Monarşi ve kilise sanatçının varlığının sebebi ve sponsoru haline gelmiştir. Orta çağda sanat ve kutsal sanat neredeyse sinonimdir. Daha sonraki dönemde ise, kilise ve üniversite bazlı sanatçılar arasında bir ayırım meydana gelmiştir.

Rönesans dönemi sanatçının mesleki gruplarından birey olarak çıktığı ilk büyük dönemdir. Hauser'e göre yüzyıllardır ilk kez yaratıcı deha kavramının bireyin bir niteliği olduğu fikri gelişmiştir.

Rönesans dönemi sanatçının mesleki gruplarından birey olarak çıktığı ilk büyük dönemdir. Hauser'e göre yüzyıllardır ilk kez yaratıcı deha kavramının bireyin bir niteliği olduğu fikri gelişmiştir.

Bu tarihten itibaren sanat tarihi bireysel yetenek tarihi olarak adlandırılmıştır. Rönesanstan reformasyona kadar olan ve daha sonra Aydınlanma döneminde yaratıcı sanat esas olarak eğitilmiş azınlık -soylu ve ticari elit- ile sınırlıdır.

Böylelikle, sanatçının sosyal pozisyonu -bireysel kimliği olmasına rağmen- himayeye dayalı kalmıştır ve sanat kavramı, 'kullanım için' olandan ayrılmıştır.

Endüstri devriminin neticesinde ise, saf sanatçının sosyal pozisyonu marjinal, himayesiz ve sosyal anlamda güçsüzlükle karakterize olmuştur. Sanat teknolojiye yanaşmaya başlamıştır. Modern dönemde sanatın içeriği -sanatçının üretimi ile sanatçının sosyal statü ve rolü ayrı tutulmaktadır. Ortalama bir sanatçının sosyal pozisyonu, gücü, prestiji ve ödüllendirilmesi, örneğin ortalama bir bilim adamından daha düşüktür. (Kuşkusuz bu durum bütün mekanlarda ve zamanda evrensel bir örüntü değildir.)

Öyle görülüyor ki, hemen hemen bütün dönemlerde sanatsal ürün, uygun gördükleri yaratıcıyı veya yaratıcı grubu ödüllendirme pozisyo-

nunda olmuş olan elitlere göre değer kazanır. Yakın dönemde ise, ortalama bir hüner öncelikle kendisine veri olarak gelen bir pazarla karşılaşmaktadır ve bu bağlamda fonksiyonel bir güç ve bağımsızlık kazanmaktadır. Bu ise sanatçını sosyal rolünü çok daha fazla açık uçlu ve şans kontrollü kılmaktadır. Yapılan pek çok araştırma yeteneğe dayalı pek çok sanat alanında mesleki fırsatların görece olarak azlığına ve mesleki başarının belirsizliğine işaret etmektedir. Bu durum ise, sanat alanında meslek tercihinin etkileyen temel sosyal-yapısal faktörlerden biridir.

4.2 Sanatçının Sosyalleşimi ve Motivasyonu

Pek çok psikoanalist (örneğin, Kubie Lawrence ve Robert White) yaratıcı bireyi yaratıcı olmayandan ayıran kişilik faktörlerinin olduğunu düşünmüştür. Ancak, bu tür çalışmalar genellikle zaten sanatçı olan kişilerin incelenmesine dayalıdır, aynı özelliklerin sanatçı olmayanlarda da olup olmadığı araştırılmamıştır. Ayrıca, Örneğin Jonathan Kozol ve John Holt, araştırmalarında çocukların pek çok doğal yeteneklerinin formel okul sisteminde söndürülebileceğini bulmuşlardır.

Yaratıcı sanatlar, ya sofistike bir eğitime (şair ve yazarlardaki olduğu gibi), ebeveynin erken desteğine (müzik ve dans gibi) veya özel kurslara (resim, heykel vb. gibi plastik sanatlar gibi) ihtiyaç duyarlar. Her durumda da yaratıcı çocuğun sosyal sınıfı onu yeteneğini besleyecek olan çevresindeki faktörlerin ön belirleyicisidir. Yapılan pek çok araştırma göstermiştir ki, alt gelir grubuna dahil olan çocukların erken dönem sosyalleşimi, yaratıcı bir mesleki ilginin ve mesleki benliğin gelişmesi için iletken değildir. (Krause 1971:262) Bu durum sanatsal mesleklerin tercihinde bize, bireyin içinde sosyalleştiği aile, okul vb. gibi grupların niteliklerine bakmamızı işaret etmektedir.

ERKEN YAŞLARDA AİLE, OKUL İLE BİREYİN ETKİLEŞİMİ VE 'YARATICI BEN' KİMLİĞİ

Genellikle bir sanatçının yaratıcı yeteneği, diğer mesleki alanlara göre yaşamın daha erken dönemlerinde tanımlanmaktadır. Hemen hemen ilköğretim sıralarında bir öğrencinin resime, müziğe ve diğer sa-

natlara yeteneği olup olmadığı tespit edilebilir. Bu tanımlama, bireyin kendisini yaratıcı olarak tanımlamasında son derece önemlidir. (Bkz. Ulusoy 1994:23,50,51) İlkokul veya orta okulda bireyi 'sanatçı' olarak tanımlamanın iki yönü vardır:

1) Herhangi bir meslek lehine verilen erken bir hüküm diğer alternatiflerin gözardı edilmesini mümkün kılabilir.

2) Diğer taraftan sanatsal mesleklerde, erken verilen bir hükmün genç sanatçının mesleki başarısı ve eğitimi için büyük bir önemi vardır. Ancak, özellikle plastik sanatlarda formel sanat okullarından mezun olanların kendi kendini yetiştirenlerden veya tanınmış bir usta sanatçı-çirak eğitiminden gelenlerden daha başarılı olacağına dair bilinen bir kanıt da yoktur.

'Yaratıcı olma' fikri genellikle orta sınıf için değerlidir. (Ulusoy 1994:27) Fakat, bunun yanı sıra sanatsal mesleklerin (sosyal statü, prestij, gelir vb. gibi) geleceğe yönelik sunduğu fırsatlar ile ilgili olarak sahip olduğu gerçekler de pek çok aile tarafından bilinmektedir. Bu yüzden ortalama bir aile için, sanatsal yetenekler genellikle hobi, boş zamanlarını değerlendirme gibi nedenlerle desteklenmekte, bir mesleğe hazırlık olarak düşünülmemektedir.

Griff, Rosenberg ve Fliegel bu toblonun yine de sosyal sınıfla tanımlandığını ve çocuğun sanat alanında meslek tercihinin kabul veya reddinde bir çok kültürel değerlerin rol oynadığını söylemektedirler: Örneğin, alt gelir gruplarına mensup bazı ebeveynler için sanatkarlar; ressamlar, müzisyenler dıştan görünür bir uzman olduklarından kendilerinden daha fazla bir prestije sahiptirler. Pek çok üst-orta sınıf ebeveyn, sanat alanında daha önce sözü edilen nedenlerden dolayı ciddi şüpheleri olmalarına rağmen- çocuğun kararına bu kadar açık karşı çıkmayı 'düşük statü' göstergesi olarak kabul ederler... bununla birlikte bazı ebeveynler için ise sanatsal meslekler, ne olursa olsun sosyal olarak utandırıcı ve sosyal mobilitéye karşıdirlar.

Yaratıcı mesleklerin temel eğitim dönemi, mesleğin tercihinin etkileyen bir diğer nedendir. Yaratıcı meslekler, bir uçtaki fiziki performans gerektirmeyen daha çok entellektüel düzeyde olanlardan, diğer uçtaki fiziksel yeteneğin birincil boyut olduğu mesleklere doğru sıralandığında elde edilen süreklilik içinde sanatsal mesleklerin temel eğitim dönemi açısından da farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, vücut disiplini gerektiren müzik ve dansa eğitim yaşı, resim veya edebiyat alanına göre çok daha erkendir. Özellikle klasik müzik ve bale için eğitim ilkökul düzeyinde hatta bazen daha erken başlamaktadır. Bu

durum ise, bireyin bale veya müzik alanındaki mesleki yönelimini ve eğitimini çok daha fazla olarak aileye bağımlı kılmaktadır. Oysa, resim heykel v.b. gibi plastik sanatlarda veya yazarlıkta bu süreç, pekala lise eğitimi ile paralel götürülebileceğinden aile dışındaki faktörlerin de önemini arttırmaktadır: Kaldı ki, lise eğitimi tamamlayan bir birey kendi kararlarını kendisi verebilecek, harekete geçirici ilkeyi kendisinde bulabilecek bir bilişsel düzeye de erişmiş demektir. Bu durum plastik sanatlar alanında meslek tercihinin analizini oldukça güçleştirmektedir. Rosenberg ve Fliegel bunu, sanatsal mesleklerde büyük bir anominin olduğunu söyleyerek dile getirmektedirler. (Krauser 1971 : 266)

Bu hükmün, altında yatan bir diğer gerçek de uzun bir eğitim, çaba, mesleki süreklilik ve başarılı bir performans arasında pozitif bir yönde etkileşimin bulunmayışıdır. Örneğin küçük yaşta eğitimi ve yoğun bir çaba gerektiren balede mesleki vaatler bireyin kişisel tarihinin oldukça erken bir döneminde (balede başarılı bir performans için ortalama 30 - 35 yaş sınır olarak kabul edilmektedir) bitmektedir. Dolayısıyla, mesleki rollerin içerdikleri belirsizlikler ve bilinmezlikler o mesleğin tercih edilmesinde önemli engelleri oluşturmaktadırlar.

Bu bilgilerden sanatsal mesleklere yönelimin oldukça karmaşık bir süreç olduğu ve çok faktörlü analizler gerektirdiği açıktır. Ancak, yazarların hemen hemen büyük bir çoğunluğunun hem fikir oldukları nokta sanatsal ilginin gelişiminde bireyin erken dönem tecrübelerinin de önemli olduğudur. Bu tecrübeler bir anlamda sanatsal meslek tercihlerinin olasılığını arttırmaktadırlar. Bu durum yine bizi sanatsal mesleklerin tercihinde pek çok faktörün yanı sıra bireyin aile örüntüsüne de başvurmamız gerektiği fikrine getirmektedir.

5. Araştırma Bulguları

H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Resim - Heykel, Grafik Sanatları, Seramik ve Cam, İçmimarî ve Çevre Tasarımı Bölümü Öğrencilerinin sosyo - sanatsal Özellikleri

H. Ü. bünyesinde Güzel Sanatlar Fakültesi Resim, Heykel Grafik Seramik ve İçmimarî ve Çevre Tasarımı Bölümlerini kapsamak üzere 2809 sayılı yasa ile 20 . 7. 1982 yılında kurulmuştur. Bu bölümler esas itibariyle kendi dallarında profesyonel sanatçı yetiştirmek üzere eğitim vermektedirler.

Uygulamalı araştırmamızın temel amacı ise evren olarak seçtiğimiz bu bölümlerde eğitim gören öğrencilerin, mesleki tercihleriyle içinde büyüdükleri aile gruplarının sosyo - sanatsal özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığını irdelemektir. Dolayısıyla, bu öğrencilerin sosyolojik tabanının belirlenmesine ve ayırd edici özelliklerinin tesbit edilmesine çalışılmıştır.

5.1 Ailelerin Yerleşim Yeri

Güzel Sanatlar öğrencilerinin ailelerinin yerleşim yerlerini tesbit etmek üzere öğrencilerin doğum yeri, yerleştiği yer ve ailelerinin halen yaşadığı yer bakımından dağılımları araştırılmıştır.

Tablo 1. Öğrenci Ailelerinin Yerleşim Yeri

Yer	ÖĞRENCİNİN DOĞUM YERİ				ÖĞRENCİNİN YETİŞTİĞİ YER				AİLENİN HALEN YAŞADIĞI YER							
	G.S.O	%	SOS	%	TOPLAM	G.S.O	%	SOS	%	TOPLAM	G.S.O	%	SOS	%	TOPLAM	
3 Büyük İl	136	52,7	79	37,6	215	160	62	87	41,4	247	172	66,7	104	49,5	276	
	29,06		16,88		45,94	34,19		18,59		52,78	36,75		22,22		58,97	
İl	56	21,7	66	31,4	122	53	20,5	70	33,3	123	45	17,4	54	25,7	99	
	11,97		14,1		26,07	11,32		14,96		26,28	9,62		11,54		21,15	
İLÇE	41	15,9	38	18,1	79	39	15,1	35	16,7	74	33	12,8	37	17,6	70	
	8,76		8,12		16,88	8,33		7,48		15,81	7,05		7,91		14,96	
KÖY	25	9,7	27	12,9	52	6	2,3	18	8,6	24	8	3,1	15	7,1	23	
	5,34		5,77		11,11	1,28		3,85		5,13	1,71		3,21		4,91	
TOPLAM	258	100	210	100	468	258	100	210	100	468	258	100	210	100	468	
	55,13		44,87		100	55,13		44,87		100	55,13		44,87		100	
	$\chi^2 = 0,0710$				$\chi^2 = 0,00$				$\chi^2 = 0,0002$				$\chi^2 = 0,0002$			
	c = 0,15				c = 0,23				c = 0,18				c = 0,18			

Not : G.S.O = Güzel Sanatlar Öğrencileri

SOS = Sosyoloji Öğrencileri

Elde edilen verilere göre, Güzel Sanatlar öğrencilerinin %52.7'sinin doğum yeri, %62'sinin yetiştiği yer, %66.7'sinin ailesinin halen yaşadığı yer 3 büyük kenttir. (Ankara, İstanbul, İzmir). Bu örneklem grubunun çoğunlukla 3 büyük kentli aile çocukları oldukları söylenebilir. Öğrencilerin mesleki seçimleri ile doğum yerleri, yetiştikleri yer ve ailelerin halen yaşadığı yer arasındaki ilişki de önemli bulunmuştur. ($P < 0.05$) Güzel Sanatlar öğrencileri, kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, kontrol grubunu oluşturan sosyoloji öğrencilerinin de doğum yeri (%37.6), yetiştikleri yer (%41.4) ve ailelerinin halen yaşadığı yer bakımından (%49.5) öncelikle 3 büyük kentli aile çocukları oldukları tesbit edilmekle birlikte, 3 büyük kentte yoğunlaşmanın bariz olarak Güzel Sanatlar öğrencileri lehine olduğu gözlenmektedir. Öğrenci ailelerinin yerleşim yeri olarak dağılımlarında ikinci derecede yoğunlaşması diğer illerdeki. Ancak, bu kez yoğunlaşma sosyoloji öğrencileri lehinedir. Sosyoloji öğrencilerinin doğum yeri, yetiştikleri yer ve ailelerin halen yaşadığı yer itibarıyla diğer illerdeki dağılımları sırasıyla %31.4, %33.3, %25.7 iken güzel sanatlar öğrencilerinin ailelerinin dağılımları %21.7, %20.5, %17.4'dür.

Bunun temel sebebinin Ankara, İstanbul ve İzmir'in Kültür Sanat Merkezleri olarak öğrencilere, diğer yerleşim yerlerine göre sanatsal etkinliklerle karşılaşabilmeleri için daha fazla fırsat tanınmaları olduğu düşünülebilir.

5.2 Ebeveyn Eğitim ve Mesleği

Tablo 2. Öğrenci Babalarının Tahsil Durumlarına Göre Dağılımları

Tahsil Durumu	G.S.Ö Babaları	%	Sos. Öğrenci Babaları	%	Toplam
Okur - Yazar değil	5 1.07	1.9	2 0.43	1	7 1.5
Okur - Yazar	10 2.14	3.9	5 1.07	2.4	15 3.21
İlkOkul	54 11.56	21	51 10.92	24.3	105 22.48
Ortaokul ve Dengi	33 7.07	12.8	34 7.28	16.2	67 14.35
Lise ve dengi	52 11.13	20.2	39 8.35	18.6	91 19.49
Yüksek ve Üstü	103 22.06	40.1	79 16.92	37.6	182 38.97
Toplam	257 55.03	100.00	210 44.97	100.00	467 100

$$\chi^2 = 0,642 \text{ p} > 0,05$$

$$c = 0,085$$

Eldeki veriler çerçevesinde Güzel Sanatlar ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin mesleki tercihleri ile babaların tahsil derecesi arasında ayırt edici ilişki önemli bulunmamıştır. Her iki örneklem grubunda babaların tahsil durumlarına göre dağılımlarında birinci grubu yüksek öğretim mezunları, ikinci grubu ise ilköğretim mezunları teşkil etmektedir.

Her iki öğrenci grubunun yaklaşık %60'nın babası lise veya yüksek okul mezunudur ve diğer dağılımlar açısından da önemli bir farklılık gözlenmemektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımları

Meslekler	G.S.Ö Babaları	%	Sos. Öğrenci	%
İlmi ve Teknik Ser. Mes.	115	46.2	95	45.7
İdari Personel	37	14.9	39	18.8
Ticaret	14	5.6	10	4.8
Müteşebbis	11	4.4	2	1.0
Şahsi Hizmet	7	2.8	5	2.4
Tarımcı	10	4.0	11	5.3
Zanaatkar	6	2.4	3	1.4
İşçi	30	12.0	40	19.2
Ulaştırıcı	9	3.6	3	1.4
Sanatçı	9	3.6	0	0.0
İşsiz	1	0.4	0	0.0
Toplam	249	99.9	208	100

Araştırma bulguları, öğrencilerin meslek tercihleri ile babalarının meslekleri arasındaki ayırd edici ilişkinin önem derecesini tesbit etmeye yeterli değildir. Ancak, Tablo - 2 deki öğrenci babalarının tahsil durumu ile ilgili veriler ve Tablo - 3 deki meslekler dağılımı, bu değişkenin örneklem gruplarında önemli bir farklılık yaratmayacağı doğrultusunda izlenimler vermektedir. Öğrencilerin, baba mesleği açısından dağılımları incelendiğinde her iki grupta da birbirine yakın yüzdelere birinci sırayı ilmi, teknik ve serbest meslek sahibi babaların aldığı görülmektedir. Güzel Sanatlar Öğrencilerinde ikinci sırayı İdari Personel (%14.9) alırken, sosyoloji öğrencilerinde ikinci sırayı işçiler (%19.2) almaktadır. Ancak bu oran idari personel oranına (%18.8) çok yakın bir değerdir. Sonuç olarak, diğer dağılımlarda göz önüne alındığında baba mesleği açısından Güzel Sanatlar öğrencileri ve kontrol grubu arasında bariz bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 4 Öğrenci Annelerinin Tahsil Durumuna Göre Dağılımı

Tahsil Durumu	G.S.Ö Anneleri	%	Sos. Öğrenci Anneleri	%	Toplam
Okur - Yazar değil	12 2.56	4.7	19 4.06	9.0	31 6.62
Okur - Yazar	15 3.21	5.8	19 4.06	9.0	34 7.26
İlkOkul	75 16.03	29.1	75 16.03	35.7	150 32.05
Ortaokul ve Dengi	43 9.19	16.7	29 6.20	13.8	72 15.38
Lise ve dengi	56 11.97	21.7	39 8.33	18.6	95 20.30
Yüksek ve Üstü	57 12.18	22.1	29 6.20	13.8	86 18.38
Toplam	258 55.13	100.00	210 44.87	100.00	468 100.00

$$\chi^2 = 0.033 \quad p < 0,05$$

$$c = 0.16$$

Tablo - 4 İncelendiğinde, bulgular, öğrencilerin meslek seçimi ile annelerinin tahsil durumları arasındaki ilişkinin önemli olduğuna dair bir işaret veriyorsa da söz konusu değer sınırda olması nedeniyle bu verinin önemli olup olmadığına karar vermek için başka değişkenlere de bakmak gerekmektedir. (Örneğin anne mesleği).

Öğrenci annelerinin tahsil durumuna göre frekans dağılımlarına bakıldığında, her iki grupta da birinci sırayı ilkökul mezunu annelerin aldığı görülmektedir. Ancak, ikinci sırayı Güzel Sanatlar öğrencilerinde yüksek ve üstü, üçüncü sırayı da lise mezunu anneler alırken, kontrol grubunda ikinci sırayı lise ve dengi mezunu anneler almakta, üçüncü sırayı ise Yüksek okul ve Orta okul mezunu olan anneler eşit oranlarda paylaşmaktadırlar.

Tablo 5. Öğrencilerin Annelerinin Mesleklerine Göre Dağılımları

Meslekler	G.S.Ö Anneleri	%	Sos. Öğr. Anneleri	%
İlmi ve Teknik Ser. Mes.	51	19.9	31	14.8
İdari Personel	17	6.6	13	6.2
Ticaret	-	0.0	-	0.0
Müteşebbis	1	0.4	-	0.0
Şahsi Hizmet	3	1.2	-	0.0
Tarımcı	1	0.4	1	0.5
Zanaatkar	6	2.3	2	1.0
İşçi	2	0.8	5	2.4
Ulaştırıcı	-	0.0	-	0.0
Sanatçı	7	2.7	-	0.0
İşsiz (Ev Hanımı)	168	65.7	157	75.1
Toplam	256	99.9	209	100

Araştırma bulguları, öğrencilerin meslek tercihleri ile annelerinin meslekleri arasındaki ilişkinin de önemini tesbit etmeye yeterli değildir. Tablodaki frekans dağılımları incelendiğinde her iki örneklem grubunda da birinci sırayı büyük bir çoğunlukla ev hanımları almaktadır, ikinci sırada ise idari personel olan anneler vardır. Bu durumda, annelerin tahsil durumu ile ilgili bilgilerde göz önüne alınarak örneklem gruplarının meslek seçimlerinde, annelerin eğitiminin ve mesleklerinin etkisinin önemli olmadığı söylenebilir.

Yapılan pek çok araştırmada da annelerin eğitim düzeyi ve mesleği ile çocukların mesleki yönelimleri arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum, statü ve statü yönelimlerinin daha çok baba veya koca tarafından aktarılması ile açıklanabilir.

5.3 Ailenin Gelir Düzeyi

Eldeki verilere göre öğrencilerin mesleki tercihleri ile ebeveynlerinin gelir düzeyi arasındaki ilişki de önemsiz bulunmuştur. *Gerçi Güzel

* Cochran (1952) de yayınladığı bir makalede bu kadar küçük bir farkın gözardı edilebileceğini söylerse de elde edilen değer son derece sınırdadır için önemsiz kabul edilmiştir.

Tablo 6. Öğrenci Ailelerinin Gelir Düzeyleri Bakımından Dağılımları

GELİR	G.S.Ö	%	SOS.	%	TOPLAM
1.500.000 - 2.499.999	7 1.89	3.6	5 1.35	2.8	12 3.24
2.500.000 - 4.999.999	28 7.57	14.6	13 3.51	7.3	41 11.08
5.000.000 - 7.499.999	31 8.38	16.1	49 13.24	27.5	80 21.62
7.500.000 - 9.999.999	16 4.32	8.3	19 5.14	10.7	35 9.46
10.000.000 - 14.999.999	50 13.51	26.0	44 11.89	24.7	94 25.41
15.000.000 - 19.999.999	42 11.35	21.9	38 10.27	21.3	80 21.62
20 milyon ve üstü	18 4.86	9.4	10 2.70	5.6	28 7.57
TOPLAM	192 51.89	99.9	178 48.11	99.9	370 100.00

$$\chi^2 = 0.052 \quad p > 0.05$$

$$c = 0.18$$

Sanatlar Öğrencilerinin aileleri birinci olarak 10.000.000 - 14.999.999 TL. Gelir grubuna ikinci olarak 15.000.000 - 19.000.000 TL. gelir grubuna girerken, Sosyoloji öğrencilerinin aileleri birinci derecede 5.000.000 - 7.499.999 TL. gelir grubuna ikinci olarak da 10.000.000 - 14.999.999 TL. gelir grubuna girmektedirler.

Bu gelir dilimleri orta gelir grubu kabul edilirse gözlenen farklılık ancak Güzel Sanatlar öğrencilerinin ailelerinin üst orta gelir grubuna, sosyoloji öğrencilerinin ailelerinin ise alt orta gelir grubuna dahil edilebilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Nitekim, "sizce aileniz hangi düzeyde gelir grubuna dahildir?" sorusuna, her iki öğrenci grubunun da büyük bir çoğunluğu benzer bir yaklaşımla ailelerinin orta gelir grubuna dahil olduğunu ifade etmişlerdir. (Bkz. Tablo 7).

Sonuç olarak, Güzel Sanatlar öğrencilerinin ve kontrol grubunun ebeveynlerinin eğitim, meslek ve gelir temelinde orta sınıfa mensub oldukları ve aralarında bu bağlamda bariz farklılıkların olmadığı göz-

Tablo 7. Öğrencilere göre Ailelerinin Gelir Grubu Dağılımları

Gelir Grubu	G.S.Ö	%	SOS	%	TOPLAM
Alt Gelir Grubu	43	16.9	22	10.5	65
	9.25		4.73		13.98
Orta Gelir Grubu	191	74.9	173	82.4	364
	41.08		37.20		78.28
Üst Gelir Grubu	21	8.2	15	7.1	36
	4.52		3.23		7.74
TOPLAM	255	100.00	210	100.00	465
	54.84		45.16		100.00

$$\chi^2 = 0.11 \text{ p} > 0.05$$

$$c = 0.09$$

lenmektedir. Bunun temel sebebi, kontrol grubunu teşkil eden sosyoloji grubunun ve Güzel Sanatlar öğrencilerinin sosyolojik tabanı ile ilgilidir. Bilindiği üzere, H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü Ö.Y.S.S. ile öğrenci almaktadır ve bugün için üniversite sınavını kazanmak büyük oranda öğrenci ailelerinin sosyo - ekonomik düzeylerinin bir fonksiyonu haline gelmiştir. (İyi bir orta öğrenim, üniversiteye hazırlık kursları, kazandığı takdirde öğrenciyi barınma, yiyecek, kitap masrafı v.s. gibi konularda finans etme) Dolayısıyla, üniversite seçme sınavı, bir anlamda otomatik olarak fırsat eşitsizliği temelinde alt gelir gruplarının çocuklarını elemektedir. (Kaya 1984 : 360). Üst gelir gruplarının çocukları ise teorik kısımda da belirttiğimiz gibi mesleki tercih, motivasyon ve bu amaçla izledikleri yolda farklılaşmaktadırlar: farklı meslek alanlarını tercih etmekte (sosyoloji ve güzel sanatlar statü ve gelir getirici olarak düşünülmemektedir.), paralı okullara gidebilmekte ve yurtdışında eğitim alabilmektedirler v.s. Aynı durum Güzel Sanatlar öğrencileri için de söylenebilir. Öğrencilerin sanatsal kurslara katılmaları, sanatsal materyallere sahip olmaları, sanatsal etkinliklere katılmaları, sanata motive olmaları büyük oranda belli bir sosyo - ekonomik düzeyi gerektirmektedir. Alt gelir grupları çeşitli imkansızlıklar nedeniyle, bu ortamı ve donanımı çocuklarına sağlayamazken, üst gelir grupları yine bu yönelimi farklı koşullarda değerlendirmektedirler.

5.4 Ailenin Sanatsal Ortamının ve Sanat Tüketiminin Mesleki Rollerine Seçimi Üzerine Etkisi

Tablo 8. Öğrencilerin ailesinde sanatla uğraşan başka üyelerin varlığı

Ailede Sanatla Uğraşan Üyeler	G.S.Öğ.nin Ailesinde	%	SOS Öğ.nin Ailesinde	%	TOPLAM
Sanatçı üye var	143	55.6	62	29.7	205
	30.69		13.30		43.99
Sanatçı üye yok	114	44.4	147	70.3	261
	24.46		31.55		56.01
Toplam	257	100.00	209	100.00	466
	55.15		44.85		100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.05$$

$$c = 0.25$$

Araştırma verilerine göre, öğrencilerin sanatsal meslek seçimi ile, ailelerinde sanatçı olan veya sanatla uğraşan üyelerin bulunması arasındaki ilişki önemli bulunmuştur.

Tablo 8'den görüldüğü üzere toplam Güzel Sanatlar öğrencilerinin %55.6'sında sanatla uğraşan veya sanatçı olan aile üyesi bulunmaktadır. Güzel Sanatlar öğrencilerinin örnekleminde amatör sanatçı aile üyesi olan öğrenci oranı %26, profesyonel anlamda sanatla uğraşan (başka bir mesleğin yanı sıra veya tek başına) aile üyesi olan öğrenci oranı %28, ailesinde hem amatör hem de profesyonel sanatçı olan öğrenci oranı ise %2 olarak tesbit edilmiştir. Bu üyelerin yakınlık derecesine baktığımızda, toplam Güzel Sanatlar örnekleminde içinde %6'sının annesinin %14'ünün babasının, %23'ünün kardeşinin, %24'ünün de amca, hala, teyze v.b. gibi yakın akrabasının sanatla uğraşdıkları bulunmuştur.

Sosyoloji öğrencilerinin ise %29.7'sinde sanatçı olan veya sanatla uğraşan aile üyesi bulunmaktadır. Sosyoloji öğrencilerinin örnekleminde profesyonel anlamda sanatla uğraşan aile üyesi olan öğrenci oranı %7, amatör olarak uğraşan aile üyesi olan öğrenci oranı %22, ailesinde hem amatör hem de profesyonel aile üyesi bulunan öğrenci oranı ise %0.7'dir. Bu üyelerin yakınlık derecesi ise şöyle bulunmuştur : Toplam sosyoloji örnekleminde %3'ünün annesi, %5'nin babası %13'ünün kardeşi, %9'unun da amca, hala, enişte, kuzen v.b.

gibi yakın akrabası sanatla uğraşmaktadır. Bu veriler, Güzel Sanatlar öğrencilerinin aile ortamında sanatçı rol modellerinin varlığı açısından çok daha şanslı olduklarını göstermektedir.

Tablo 9. Seçilen Meslek Dalında (Resim, Heykel, Grafik İçmimarî ve Çevre Tasarımı, Seramik, Sosyoloji) Ailede çalışan başka üyelerin varlığı.

Seçilen Meslek Dalında	G.S.Öğ.nin Ailesinde	%	SOS Öğrencilerinde	%	TOPLAM
Aile üyesi var	48 10.43	19.2	14 3.04	6.7	62 13.48
Aile Üyesi yok	202 43.91	80.8	196 42.61	93.3	398 86.52
Toplam	250 54.35	100.0	210 45.65	100.0	460 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.05$$

$$c = 0.18$$

Seçilen sanatsal dal ile ailede aynı dalda çalışan başka aile üyesinin varlığı arasındaki ilişki de önemli bulunmuştur. Örneğin, Güzel Sanatlar öğrencilerinin % 19.2'sinin ailesinde öğrencinin seçtiği dalda çalışan başka aile üyesi vardır. Bu oran sosyoloji öğrencileri için %6.7'dir. Bu üyelerin, öğrenciler için önemli bir rol modeli teşkil ettikleri ve teşvik edici bir rol oynadıkları düşünülebilir. Nitekim, ailesinde mesleki rol modeli olan Güzel Sanatlar öğrencilerinin %83.3'ü, Sosyoloji öğrencilerinin ise %78.6'sı, böyle üyelerin özellikle bu mesleğe girmeleri için teşvik edici rol oynadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak, bu tür aile üyelerinin bazen engelleyici oldukları da gözlenmektedir. Engellemeye çalışan meslektaş aile üyelerinin (Güzel Sanatlar Öğrencilerinde %6.2 üye, sosyoloji örneğinde %14.3) temel sebepleri ise her iki grupta da kendi tecrübelerinden kaynaklanan mesleğin saygın olmayışı ve bu meslekten para kazanılmayacağı endişesidir. Bu durumda meslektaş aile üyesinin çabası, mesleğe olan yönelimi kırma eğilimlidir.

Herşeye rağmen bu verilerden öyle anlaşılıyor ki aile içinde aile

üyeleri ile olan etkileşimde yaşanan ortam, meslekleri tercih etmede önemli bir faktördür. Çünkü, bu üyeler öğrenciler için hem rol modelleri olarak işlev görmekte hem de öğrencinin ilgisinin bu yöne çekilmesine ve var ise yeteneğinin ortaya çıkmasına fırsat yaratmaktadır. Bu portreyi, ailenin yakın dost çevresi de pekiştirebilir.

Tablo 10. Öğrenci Ailelerinin Yakın Dost Çevresinde Sanatçı Olan Kişilerin Varlığı

Yakın Dost Çevresinde Sanatçı Olan Kişiler	G.S.Öğ.nin	%	SOS.Öğ.	%	TOPLAM
VAR	132	52.2	68	32.4	200
	28.51		14.69		43.20
YOK	121	47.8	142	67.6	263
	26.13		30.67		56.80
TOPLAM	253	100.0	210	100.0	463
	54.64		45.36		100.00

$$\chi^2 = 0.000 \quad p < 0.05$$

$$c = 0.20$$

Tablo 10'dan görüldüğü gibi, mesleki yönelimde bireyin yakın dost çevresi de önem kazanmaktadır. Güzel Sanatlar öğrencilerinin örneklerinin %52.2 sinde yakın dost çevrelerinde sanatçı tanıdıklarını aile dostlarının bulunduğu tesbit edilmiştir. Sosyoloji öğrencilerinin ailelerinin yakın dost çevresinde (%32.4) de sanatçılar vardır. Ancak bu bulgu aile içindeki sanatsal ortam (sanatçı aile üyeleri) ile birlikte düşünüldüğünde Güzel Sanatlar öğrencilerinin sanatsal ortamın, kontrol grubuna nazaran daha etkin ve yaygın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun sanatsal meslek tercihi açısından kontrol grubuna göre, Güzel Sanatlar öğrencileri lehine işlediği düşünülebilir. Böyle bir ortam bireyin, sanata olan yönelimlerini, ilgi ve yeteneğini geliştireceği gibi öğrencinin mesleki tercihini yapmada ona meslek hakkında bilgi verme, alternatifleri keşfetme, kendini tanıma ve bu ikisini uzlaştırma becerisini de kazandıran ince ve yaygın bir sosyalizasyon sağlayabilir.

Nitekim, seçtikleri mesleki dal konusunda eğitim görmek için ka-

rarın kim tarafından verildiğini sorduğumuzda, Güzel sanatlar örnekleminde mesleki bilgiye sahip olarak kendilerinin karar verdiğini söyleyen öğrenci oranı %91.1'dir. Kontrol grubu örnekleminde ise öğrencilerin %45.4'ü mesleği kendilerinin seçtiğine fakat mesleki bilgiye tam sahip olmadan seçtiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu öğrencilerin sosyoloji alanını hiç de tahmin ettikleri gibi bulamadıklarından başka bir alana kaymayı arzu ettikleri, tesbit edilmiştir. Güzel Sanatlar öğrencilerinde hayal kırıklığına uğrayan öğrenci oranının %7.9 olduğu göz önüne alınırsa, sosyoloji öğrencilerinin çok daha fazla oranda mesleki bilgisizliğin kurbanı oldukları düşünülebilir. Örneklem grubundaki öğrenciler arasında Ö.S.Y.S. sınavında sosyoloji bölümünü ilk beş sırada seçenlerin oranı %19.6,5 ile 10. sırada tercih edenlerin oranı %12.4 dır. Geri kalanının ise (%68) bu bölüme son tercihler arasında yer verdiği tesbit edilmiştir. Bu durumda sosyoloji öğrencilerinin oldukça önemli bir kısmının bu bölümü isteksiz, tesadüf olarak veya en azından yetersiz bilgi donanımı ile geldikleri düşünülebilir. Oysa, H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Ö.S.Y.S. birinci sınavından sonra ayrı bir yetenek sınavı ile öğrenci almaktadır ve birey bu sınava özel olarak hazırlanmaktadır. Güzel Sanatlar öğrencilerinin %78.5'i de Ö.S.Y.S. (2. Basamak) sınavına girmiş (%21.5'u doğrudan sanat yetenek sınavına hazırlanmış sadece I. basamak sınavına girmişler) ve bu öğrenciler arasında sadece %28.5'u sınavı kazanmıştır, %71.5'u ise kazanamamıştır. Sınavı kazanan öğrencilerin %22.2 si kazandıkları bölümü beğenmediklerinden sanat alanında şansını denemek istemiştir. Geri kalanı ise (%77.8) (49 kişi) zaten Ö.S.Y.S. sınavına açıkta kalmamak için girdiklerini ifade ederek tercihlerini sanatsal mesleklerden yana kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, Ö.S.Y.S. 2. Basamak sınavına hiç girmeyen ve doğrudan sanatta yeterlilik sınavına hazırlanan 53 kişi ve sanatta yetenek sınavını kazanmadığı takdirde açıkta kalmamak için Ö.S.Y.S. sınava giren ama, kazandığı dal ne olursa olsun sanat bölümüne girmeyi hedefleyen 49 kişi toplandığında zaten Güzel Sanatlar öğrencileri örnekleminin %41'ini yapmaktadır.

Ö.S.Y.S. sınavını hiç kazanamayan Güzel Sanatlar öğrencilerinin bir kısmının, başka şansı olmadığı için sanatsal mesleklere kaydığı düşünülse bile büyük bir kısmının yine de bu bölümlere isteyerek ve bilinçli olarak geldikleri düşünülebilir. Çünkü, sanatsal meslekler özel

bir yetenek gerektirmektedir. Dolayısıyla, öğrenci yeteneğinin farkında ise, bu alana karşı ilgi duyuyorsa, sanatsal meslek alternatifini dikkate alabilir, kaldı ki, yeteneği olmayan veya o ana kadar hiç sanatla uğraşmamış bir kişinin okula girmek için H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde açılan yetenek sınavını kazanması da son derece güçtür. İlk başta, çeşitli nedenlerle (mesleğin saygını olmadığı, para kazandırmayacağı v.b. aile baskısı gibi) başka meslekler hedeflense de, sanatın 2. alternatif olarak gündeme gelmesi bile ancak öğrencinin kendini tanıması ve belli bir birikimi olması ile mümkündür. En azından, bu tür bir birikime sahip olmayan bir kişinin başarıya ulaşması çok istisnai bir durumdur. Sanatsal yeteneğin gelişmesi konusunda birinci derecede sorumlu olan sosyalizasyon birimi ise bireyin aile grubudur. Ailenin rol modellerini sunması kadar, sanatsal meslekler ile ilgili olarak gösterdiği tutum ve sahip olduğu değer yargıları da öğrencilerin mesleki yönelimlerini teşvik edici veya engelleyici olabilir.

Tablo 11. Yetiştirme Çağında Ailelerin Çocuklarından Sanatsal Faaliyetlerini, Ödüllendirme ve Başkalarına Sergileme Talepleri

Ailenin Talebi	G.S.Ö	%	SOS. Ö.	%	TOPLAM
Sergileme Talebinde	225	91.1	77		302
Bulunurlar Gurur				37.2	
Duyarlar	49.56		16.96		66.52
Sergileme talebinde	22	8.9	26		48
bulunmazlar gereksiz-				12.6	
faaliyet olarak adlederler	4.85		5.73		10.57
Bilmiyorum sanatsal	0	0	104		104
faaliyetler ile ilgili hiç				50.2	
bir deneyimim olmadı	0.00		22.91		22.91
TOPLAM	247	100.00	207	100.00	454
	54.41		45.54		100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.05$$

$$c = 0.52$$

Yukarıdaki verilere göre, ailenin sanatsal faaliyetler ile ilgili olarak çocuklarına ödüllendirici tepkilerde bulunmalarının, onların bu yönde mesleki rol kazanmalarını teşvik ettiği söylenebilir. Nitekim, Güzel Sanatların öğrencilerinin %91.1 gibi büyük bir çoğunluğu çocukluklarında, ailelerinin bu tür faaliyetlerinden gurur duyduklarını ve bu faaliyetlerini başkalarına sergileme konusunda teşvik ettiklerini ifade etmektedirler. Kaldığı, kontrol grubunda öğrencilerin hemen hemen yarısı (%50.2) bu tür bir etkinlikte bulunmadıklarından ne yetenekleri konusunda, ne de ailelerinin tutumu konusunda yeterli bilgiye de sahip değildirlir.

Sanatsal faaliyetleri gereksiz bulan ailelerin oranı ise Güzel Sanatlar Örneğinde %8.9, sosyoloji örneğinde %12.6'dır. Bu tür ailelerin özellikle, sanatsal mesleklerin saygın olmadığı, para getirmeyeceği, iş bulma probleminin olduğuna dair görüşleri olan aileler olduğu düşünülebilir ve kontrol grubunda olduğu gibi, bu tür ailelerin çocuklarının sanatsal mesleklere olan talebini, "önce doğru dürüst bir mesleğin olsun ondan sonra sanatla uğraşsın diyerek" kırmaya çalıştıkları gözlenmiştir.

Tablo 12. Öğrencinin Meslek Seçimi Konusunda Ailenin Rolü

Ailenin Talebi	G.S.Ö	%	SOS.Ö.	%	TOPLAM
Teşvik etti	124 26.72	48.4	46 9.91	22.1	170 36.64
Karışmadı	83 17.89	32.4	145 31.25	69.7	228 49.14
Engellemeye Çalıştı	28 6.03	10.9	2 0.43	1	30 6.47
Başlangıçta istemediler mecbur oldular	14 3.02	5.5	15 3.23	7.2	29 6.25
Öğrenci ikaz edildi ama serbest bırakıldı	7 1.51	2.7	0 0	0.0	7 1.51
TOPLAM	256 55.17	99.9	208 44.83	100.00	464 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \quad p < 0.05$$

$$c = 0.20$$

Sosyoloji öğrencileri ile yaptığımız mülakatlarda, sosyoloji sevmediklerini, sanatsal meslekleri tercih ettiklerini ama ailelerinin bu yön-

deki baskıları ile sosyoloji bölümünden mezun olmak zorunda kaldıklarını söyleyenler (%17) bu gruba örnek teşkil edebilir. Rozan (1985 : 80 - 81), "Genci Tanıma ve Yönlendirme" adlı makalesinde gençlerin çok küçük bir oranının yetenek, beceri, ilgi, bilgi ve istekleri doğrultusunda meslek seçebildiklerini söylemekte ve bunda rastlantıların, aile yapısının, ailenin ekonomik ve kültürel koşullarının, yakın çevrenin, bireyin özelliklerinin yanı sıra ailenin kendi istekleri ve idealleri doğrultusunda genci yönlendirmelerinin de etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo - 12 de ulaşılan verilere göre öğrencinin sanatsal meslek tercihinde de ailesinin oynadığı teşvik edici rol önemlidir. Güzel Sanatlar örneklerindeki öğrencilerin %48.4'ünün ailesi, öğrencinin mesleki tercihinde bizzat teşvik edici rol oynamıştır. Öğrenci ailelerinin %32.4'ü hiç karışmamış, %19.1'i ise doğrudan engellemeye çalışarak veya ikna ederek öğrenciyi bu tercihten vaz geçirmeye çalışmıştır.

Engellemeye çalışan ailelerin temel sebepleri, öğrencinin mezun olunca iş bulma probleminin olacağı (%37), bu meslekten para kazanılmayacağı (%11.1) yaşam biçiminin değişeceği (Bohem streotipisi) (%7.4), mesleğin saygın olmadığı (%3.7) veya bunların hepsinin geçerli olduğuna (%40.7) dair sahip oldukları görüşlerdir.

Oysa kontrol grubunda çocuklarının mesleki tercihlerinde doğrudan teşvik edici rol oynayan aile oranı %22.1, engellemeye çalışan aile oranı ise %8.2 dir. Her iki grupta da engellemeye çalışan aile oranı ise %8.2 dir. Her iki grupta da engellemeye çalışan ailelerin temel sebebi, ailenin mesleğinin statüsü ve geliri hakkındaki olumsuz değerlendirmeleridir. Güzel Sanatlar öğrencilerinde bu oranın daha yüksek olması, bu alanda mesleki başarının daha fazla belirsiz ve şans faktörüne endeksli olması ile açıklanabilir. Ayrıca, sosyoloji öğrencileri bu bölüme Ö.S.Y.S. için yaptıkları 18 tercihten tutturdıkları puana göre geldikleri ailenin ve statüsü yüksek bazı mesleklere göre, bu bölümün, görelli olarak puanı düşük olduğundan, pek çok öğrenci (daha önce belirttiğimiz gibi) açıkta kalmamak için son tercihleri arasına bu tür bölümleri özellikle yazmaktadırlar. Dolayısıyla, pek çok aile, doğrudan istekleri bu yönde olmadığı halde yapılan işlemi onaylamaktadır. Ancak, Güzel Sanatlar Bölümü, Ö.S.Y.S. 'in 1. basamak sınavından sonra, - eğer öğrenci isterse 2. basamak sınavına girmeden ki, bu diğer meslek alternatiflerini otomatik olarak elemektedir - doğrudan özel yetenek sınavı ile öğrenci almaktadır. Bu durum Güzel Sanatları istemeyen aileleri işin başında tepki vermeye itmektir. Bu bağlamda sosyoloji öğrencilerinin - %68'inin bu bölüme tercih sıralamasının sonlarında yer verdiği hatırlanırsa onların mesleğe girişini belirleyen temel faktör, ne kendi ne de ailelerinin ilgisidir, Ö.S.Y.S. sınavıdır.

Nitekim, sosyoloji grubunda meslek seçimi konusunda karışmayan aile oranı % 69.7 iken Güzel Sanatlar öğrencilerinde bu oran %32.4 dür.

Bu tür ailelerin temel sebepleri arasında bilgisizlik, çocukların arzularına karşı çıkmama veya esas belirleyicinin kendileri olmadığının farkına varmaları olabilir.

Tablo 13. Öğrenci Ailelerinin Mesleğin Statüsü Hakkındaki Değerlendirmeleri

Ailenin Mesleğin Statüsü Hakkındaki Değerlendirmesi.	G.S.Ö	%	SOS.Ö	%	TOPLAM
Prestiji Yüksek	162 36.32	64.3	54 12.11	27.8	216 48.43
Prestiji Düşük	33 7.40	13.1	42 9.42	21.6	75 16.82
Hiçbir Fikirleri Yok	43 9.64	17.1	76 17.04	39.2	119 26.68
Prestiji Yüksek Geliri Düşük	14 3.14	5.6	22 4.93	11.3	36 8.07
TOPLAM	252 56.50	100.00	194 43.5	99.9	446 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.05$$

$$c = 0.34$$

Tablo 13'deki verilere göre; Bireyin sanatsal mesleki seçimi ile içinde yetiştiği ailenin bu mesleklerin statüsü hakkındaki değerlendirmeleri arasındaki ilişki de önemli bulunmuştur.

Güzel Sanatlar öğrencilerinin %64.3'ü ailelerinin, mesleklerini yüksek statülü meslek grubu içinde düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu oran kontrol grubunda %27.8'dir. Güzel Sanatlar öğrencilerinin ailelerinin %13.1'i çocukların mesleğini düşük statülü bulurken bu oran sosyoloji öğrencileri için %21.6 olarak tesbit edilmiştir. Ayrıca, çocuklarının seçtikleri meslek konusunda hiç bir fikri olmayan aile oranı Güzel Sanatlar örneğinde %17.1 iken, kontrol grubunda bu oran %39.2'ye çıkmaktadır.

Ailelerin çocuklarına sanatsal yönelim kazandırmada vaziyet alışlarının yanısıra, sanatı tecrübe etmek için onlara sahip oldukları değerleri aktarmaları değer, elverişli ortamlar hazırlamaları ve böyle bir deneyim için uygun araçlara sahip olmaları veya bu yönde bir imkan

sağlamaları, ailenin estetik kültürel donanımın birey üzerinde çok daha aktif hale gelmesine neden olmaktadır.

Tablo 14. Öğrenci Ailelerinin Çeşitli Sanatsal Materyallere Sahip Olma Açısından Dağılımları.

Sanatsal Materyalin Varlığı	G.S.Ö Ailelerinde	%	SOS.Ö. Ailelerinde	%	TOPLAM
Çeşitli Sanatsal Materyaller var	206 44.69	82.1	76 17.04	59.0	119 26.68
Herhangi bir Sanatsal Materyal yok	45 9.76	17.9	22 4.93	41.0	36 8.07
TOPLAM	251 54.45	100.0	194 43.5	100.0	446 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.05$$

$$c = 0.25$$

Sanat alanında mesleki yönelim ile içinde yetiştiği ailenin sahip olduğu kaynaklar, malzemeler arasındaki ilişki de önemlilik arz etmektedir. Örneğin Güzel Sanatlar öğrencilerinin ailelerinin %82.1'nin çeşitli sanatsal materyallere sahip olduğu tesbit edilmiştir. Güzel Sanatlar öğrenci ailelerinde müzik aletine sahiplik oranı %24.3, resim, heykel, seramik, v.b. gibi plastik sanat eserlerine sahiplik oranı %22.7, edebi eserlere sahiplik oranı %30.7, müzik aleti, plastik sanat eseri, edebi eser gibi çeşitli sanatsal materyallerin hepsine birden sahiplik oranı ise %30.3 olarak bulunmuştur. Kontrol grubunun ailelerinde ise bu oranlar sorasıyla %33.8, %10.5, %20.5, ve %11.0 olarak tesbit edilmiştir.

Bu d... nda Güzel Sanatlar öğrencilerinin sanatsal materyallerle

Tablo 15. Öğrenci Ailelerinin Sanatsal Etkinliklere Katılımı

Ailelerin Sanatsal Etkinliklere Katılımı	G.S.Ö Ailelerinin	%	SOS.Öğ. Ailelerinin	%	TOPLAM
Çeşitli Etkinliklere Katılırlar	169 36.34	66.3	94 20.22	44.8	263 56.56
Hiçbir Sanatsal Etkinliğe Katılmazlar	86 18.49	33.7	116 24.95	55.2	202 43.44
TOPLAM	255 54.84	100.0	210 45.16	100.0	465 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.005$$

$$c = 0.21$$

temasının, kontrol grubuna göre çok daha yoğun olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca, Tablo - 15'deki verilere göre sanatsal mesleklere yönelim ile öğrencinin içinde yetiştiği ailenin sanatsal tüketimi arasındaki ilişki de önemli bulunmuştur. Tablo-15 den görüldüğü üzere Güzel Sanatlar öğrencilerinin %66.3'ünün aileleri çeşitli sanatsal etkinliklere katılmaktadır. Kontrol grubunda ise bu oran %44.8 olarak tesbit edilmiştir. Toplam Güzel Sanatlar öğrencilerinde, müzik konserlerine katılan aile oranı %38, resim, heykel, seramik v.b. gibi plastik sanat sergilerine katılan aile oranı %43.9, baleye giden aile oranı %22.3, tiyatroya giden aile oranı %54.5, edebi toplantılara katılan aile oranı ise %3,5 tur. Toplam sosyoloji öğrencilerinde ise müzik konserlerine katılan aile oranı %25.2 resim, heykel, seramik v.b. gibi plastik sanat sergilerine katılan aile oranı %6.6, baleye giden aile oranı %6.1 tiyatroya giden aile oranı ise %36.6 olarak tesbit edilmiştir. Edebi toplantılara katılan aile ise yoktur.

Burada özellikle Güzel Sanatlar öğrencilerinin aileleri ile kontrol grubunun ailelerinin plastik sanatlar sergilerine katılım oranı arasındaki farklılaşma oldukça anlamlıdır. ($\chi^2 = 0.00$ $p < 0.05$), $c = 0.44$). Oysa bu ilişki ailelerin müzik konserlerine katılımı ile tiyatroya gitmeleri arasında önemsiz bulunmuştur.

Bu bilgilerden Güzel Sanatların plastik sanatlar alanında eğitim gören öğrencilerin ailelerinin özellikle plastik sanatlara yönelimli oldukları anlaşılmaktadır. Öyle görülüyor ki, tiyatro ve müzik çok daha yaygın bir tüketim alanı bulurken plastik sanatlar daha özel bir ilgi alanını teşkil etmektedir. Bu arada, dikkat çekici önemli bir nokta da şudur; daha önce H.Ü. Konservatuar öğrencileri ile yaptığımız bir başka çalışmada ailelerin öncelikle ve yoğunlukla müzik tüketiminde buldukları tesbit edilmiştir. Bu durum bize aile fertlerinin ilgileri ile çocukların ilgileri arasında bir etkileşim olduğunu göstermektedir.

Tablo 16. Öğrenci Ailelerinin Yetiştirme Çağında Çocukları Sanatsal Etkinliklere Götürme Açısından Dağılımları.

Çocuklarını Sanatsal Etkinliklere Götürme	G.S.Ö Aileleri	%	SOS Öğ. Aileleri	%	TOPLAM
Götürürlerdi	153 33.41	61.4	89 19.43	42.6	242 52.84
Götürmezlerdi	96 20.96	38.6	120 26.20	57.4	216 47.16
TOPLAM	249 54.37	100.0	209 45.63	100.0	458 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \quad p < 0.005$$

$$c = 0.19$$

Güzel Sanatlar öğrencilerinin ailelerinin çocuklarını sanatsal etkinliklere götürerek, onların sanatsal ortam içinde bulunmalarını sağlamaları da çocuklarının sanatsal mesleki yönelimleri açısından önemli olmuştur. Güzel Sanatlar öğrencilerinin %61.4'ü yetişme çağlarında aileleri tarafından sanatsal etkinliklere götürülerek, bu ortamlarda bulunmaları sağlanmıştır. Sosyoloji öğrencilerinde ise bu oran %42.6'dır. Bu veriler de bize, Güzel Sanatlar öğrencilerinin sanatsal ortamlarla temas etme açısından daha avantajlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 17. Öğrencilerin yetişme çağında Güzel Sanatlarla ilgili özel ders alma veya kursa katılmaları açısından dağılımları.

Öğrencilerin Güzel Sanatlarla ilgili özel ders alma.	G.S.Ö	%	SOS. Öğ.	%	TOPLAM
Özel Ders Aldım / Kurslara Katıldım	172 37.55	69.4	45 9.83	21.4	217 47.38
Özel Ders Almadım / Kursa Katılmadım	76 16.59	30.6	165 36.03	78.6	241 52.62
TOPLAM	248 54.15	100.0	210 45.16	100.0	458 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \text{ p} < 0.005$$

$$c = 0.45$$

Ailelerin, çocuklarının yalnızca sanatsal ortamlarda izleyici olarak bulunmalarını sağlamakla kalmayıp, onların bizzat yaşarak bu tür faaliyetleri tecrübe etmelerini olanaklı kılmalarının da, öğrencilerin sanat yönelimli meslek tercihlerinde oldukça önem kazandırdığı gözlenmektedir.

Eldeki verilere göre, Güzel Sanat öğrencilerinin %69.4'ü yetişme çağlarında güzel sanatlar alanında çeşitli kurslara katılmışlardır. Kontrol grubunda ise bu oran %21.4'dür. Toplam güzel sanatlar öğrencileri arasında resim kursuna gidenlerin oranı %62.5, bale kursuna gidenlerin oranı %2, müzik kursuna gidenlerin oranı %13.7, tiyatro kursuna gidenlerin oranı %7.6, olarak tesbit edilmiştir. Kontrol grubunda ise resim kursuna gidenlerin oranı %2.8, bale kursuna gidenlerin oranı %2.3, müzik kursuna gidenlerin oranı %15.2, Tiyatro kursuna gidenlerin oranı %1.9 olarak bulunmuştur.

Yine, bu veriler arasında örneklem gruplarının resim kursuna katılma oranları oldukça dikkat çekicidir. Plastik sanatlar alanında eği-

tim gören Güzel Sanatlar Öğrencilerinin %62.5'i yetişme çağında resim, heykel v.b. kurslarına katılırken, sosyoloji öğrencilerinde bu oran %2.8'e düşmektedir. ($\chi^2=0.000$ $p<0.05$, $c=0.58$). dolayısıyla, öğrencilerin plastik sanatlar alanında meslek alternatifini gündeme getirebilmelerinde bu tür sanat kurslarının, öğrencinin yeteneğini açığa çıkarmaları, rol modellerini sunmaları, bilgilendirmeleri vb. açılarından, önemli bir rol oynadıkları düşünülebilir. Çocukluk ya da gençlik döneminde boş zamanı değerlendirme etkinliği ileride seçilecek meslek için bir ipucu olabilir. (Norma 1985:81)

Ayrıca, bu farkındalığı arttıran veya doğrudan sağlayan, bir diğer sosyalizasyon birimi de öğretmenlerdir. Bu bağlamda, öğrencilerin mesleki tercihlerini yapmadan karşılaştıkları formal okul hocaları da büyük önem kazanmaktadır.

5.5 Sanatsal Meslekler Alternatifinin Keşfinde Öğretmenin Rolü

Tablo 18. Orta öğrenim öğretmenlerinin öğrencilerin sanatsal faaliyetlerini desteklemeleri.

Orta Öğrenim Öğretmenlerinden Teşvik Görme	G.S.Ö	%	SOS Öğ.	%	TOPLAM
	Gördüm	199 42.8	77.7	86 18.49	
Görmedim	57 12.26	22.3	123 26.45	58.9	180 38.71
TOPLAM	256 55.05	100.0	209 44.95	100.0	465 100.00

$$\chi^2 = 0.000 \quad p < 0.005$$

$$c = 0.35$$

Eldeki verilere göre, öğrencilerin sanatsal meslekler lehine yönelim kazanmalarında, orta öğrenim öğretmenlerinin öğrenciyi bu yönde teşvik edici bir rol oynaması da önemli bulunmuştur. Tablo-17 den de görüldüğü gibi Güzel Sanatlar öğrencilerinin % 77.7'si sanatsal faaliyetleri ile ilgili olarak Orta Okul öğretmenlerinden teşvik görmüşlerdir. Formal okullarda sanatsal faaliyetler konusunda öğrencinin nasıl teşvik edildiğini incelediğimizde, öncelikle, öğretmenlerin doğrudan öğrencilerine sanatla ilgili bir meslek seçmelerini önerdikleri tesbit edilmiştir. Toplam Güzel Sanatlar öğrencilerinin % 59'una toplam kontrol grubunun ise % 11.9'una hocaları güzel sanatlar alanında çalışmalarını önermişlerdir. ($\chi^2=0.000$ $p<0.05$, $c=0.40$).

Örnekleme gruplarında hocalar tarafından başvuru alan diğer ödül-
lendirme tekniklerinin kullanım sıklığı ve önemi ise şöyle özetlenebilir.

	Toplam G.S.Ö	Toplam SOS
1) Sanatsal aktivitelerin sergilenmesi $\chi^2 = 0.006$ $p < 0.05$, $c = 0.20$	%42.5	%13.3
2) Hocalar arasında itibar görme $\chi^2 = 0.006$ $p < 0.05$, $c = 0.16$	%26.9	%7.6
3) Öğrenciler arasında itibar görme $\chi^2 = 0.000$ $p < 0.05$, $c = 0.22$	%26.5	%4.7
4) Para, plaket v.b. gibi maddi ödül verme $\chi^2 = 0.000$ $p < 0.05$, $c = 0.21$	%17	%1.9
5) Sanatsal gösterilerde rol verme, okul törenlerinde konuşma yapma v.b. gibi onur verici görevler $\chi^2 = 0.004$ $p < 0.05$, $c = 0.17$	%18.3	%16.7

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Meslek seçimi, bireyin hayatı boyunca yapması gereken en önemli bir kaç seçimden biridir. Çünkü, meslek, yalnızca kişinin iş saatleri kapsamında ortalama olarak günün 8-10 saatini nasıl geçireceğini belirlemekle kalmaz, onun iş dışı saatleri nasıl ve hangi koşullarda geçireceğini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Bu bağlamda, meslek seçimi sosyolojik bir öneme sahiptir.

Meslek seçimi ile ilgili literatür tarandığında bu konuda olan pek çok farklı yaklaşımın olduğu ve bu yaklaşımların söz konusu seçime çok çeşitli etkisi olan faktör gruplarına değindikleri görülmektedir:

Bireyin doğal kapasitesi, kalıtığı potansiyel, kişilik yapısı ve sosyo-kültürel çevresi v.b. gibi.

Meslek tercihiine etkide bulunan bu faktörlerin hangisinin öncelikli olduğunu veya ağırlık kazandığını tartışan görüşlerin birbiriyle çelişen bilgiler verdiği düşünülürse burada en fazla söylenebilecek olan; mesleki yönelimlerde bireyin hem biyolojik hemde sosyolojik özelliklerinin rol oynamakta olduğudur. Kuşkusuz bireyin kalıtığı gizil güçler, gözardı edilemez ancak, bu kapasitenin kullanımının büyük oranda bireyin içinde sosyalleşmiş olduğu ve uyarıldığı sosyal çevreye endeksli oluşu da unutulmamalıdır.

Hiç şüphe yok ki, bazı insanlar belli işleri diğerlerinden daha iyi yapabilirler. Biz bu farklılıkları bazı insanların daha 'zeki' veya daha 'yetenekli' olduğunu söyleyerek özetleriz.

Ancak, burada sorulması gereken iki önemli soru vardır:

- 1) 'Yetenek' veya 'zeka' gerçekte ne anlama gelmektedir?
- 2) 'Yetenek' veya 'zeka' testleri bireyin saf potansiyelini açıklama da ne derece yararlıdır?

Çünkü, aslında bireyin potansiyel yeteneklerini veya zekasını saf halde yani başkalarıyla olan etkileşimden izole edilmiş olarak ölçmenin bir yolu yoktur. Her kişi, doğduğu andan itibaren şu veya bu nitelikte bir sosyal çevrenin içinde yer alır ve bu çevrenin uyarıcılarına maruz kalır.

Yapılan pek çok araştırma, birincil olarak ebeveynin çocuk-bakım tarzının bireyin fiziki ve sosyal gelişmesinde son derece önemli olduğunu göstermektedir.

Çevresel faktörler hem çocukları uyarmakta (Stimulus) hem de cesaretlendirmektedir. Örneğin, fakirlik, kötü beslenme, yetersiz sosyal uyarıcılar yetenek ve zeka gelişimi için bir çok engel ortaya koyabilir. Bu da bize göstermektedir ki salt yeteneği ölçtüğü kabul edilen yetenek sınavları gerçekte bireyin saf potansiyelini değil, sosyal ortam ilintili performansını veya başarısını ölçmektedir. Çünkü, bu tür sınavlarda bireyin donanımı, birikimi sınavda istenileni anlama, konu ile tanışık olma, hatta kaygı, başarısızlık korkusu ve daha birçok fak-

tör bireyin başarısını etkileyebilir. Bu durumda elbetteki her hangi bir alanda ebeveyni, öğretmenleri v.b. diğer sosyal çevresinden bu yönde destek almış, motive edilmiş, uyarılmış kişilerin yönelimleri de, başarıları da kanalize edilebilir.

Yapılan pek çok araştırma, eğitimsel veya diğer alanlarda bireyin yönelim ve başarı kazanmasında birincil olarak ebeveynin tutumunun önemli olduğunu ortaya koymuştur. Ailenin yönelimi ve ilgileri çocukların bu doğrultuda uyarılmalarında anahtar faktör rolünü oynamaktadır.

Bu bağlamda aile grubu, bireye hem mesleki statü yönelimlerini kazandırma da hem de bu yönelimlerin nihai hedeflerine ulaşmak için gerekli olan araç ve imkanları sağlama da birincil önemi olan bir faktördür.

Birey açısından meslek seçiminin 3 yönü vardır:

1) Sosyal yapıda her meslek bir sosyal değere sahiptir. Bu değeri belirleyen en önemli faktörler, mesleğin toplum içinde icraa ettiği fonksiyona verilen önem ve o mesleğin bireye sunduğu maddi imkanlar, hayat koşulu, yaşam şansı, sosyal statü ve prestijdir. Bu bağlamda atfedilen sosyal değer o mesleğe olan talebi belirlemede önemli bir etkindir.

2) Bireyin, belli bir meslek için gerekli olan kendi fizki ve sosyal potansiyelini az çok bilerek, bu özelliklerini mesleki talep yönünde kullanması ise mesleğin diğer bir yönüdür. Kısaca, birey mesleki tercih yaparken hem mesleki alternatifleri hem de kendi sınırlarını ve kapasitesini bilmesi gerekir.

3) Kuşkusuz, bir mesleğe sahip olmada yalnızca bu iki tür bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Bu ikisini belli bir meslek tercihi lehine hedefe ulaştırmada sosyal yapısal koşullar da uygun ve elverişli olmalıdır. Örneğin, öğrenci sosyolojiye ilgi duyabilir ve mesleki bilgisi de olabilir ama bu mesleğe girişi Üniversiteye giriş sınavını kazanmasına bağlıdır. Nitekim, Türkiye'de uygulanan Ö.S.S.Y sınavını bu açıdan oldukça az kişiye hizmet ettiğine dair kuşkular vardır. Görülüyor ki,

meslek seçimi çok faktörlü analiz gerektiren karmaşık bir süreçtir. Ancak, bu çalışmanın temel amacı evren olarak seçtiğimiz H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin acaba sanatsal mesleklere yönelimlerinde çeşitli faktörler grubu içinde, sosyalize oldukları ailelerinin sosyo-kültürel muhtevasının (aile grubunun yerleşim yeri, ebeveynin eğitimi, mesleği ve sanatsal ortamı) onlara bazı avantajlar veya dezavantajlar sunup sunmadığını tesbit etmektedir.

Araştırma kapsamına alınan örneklem grubu ile ilgili olarak söz konusu özellikler bağlamında elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir ve değerlendirilebilir:

H.Ü. Güzel Sanatlar öğrencileri çoğunlukla kentli aile çocuklarıdır. Kontrol grubu ile karşılaştırıldığında ayırt edici özelliğin ise öğrencilerin yoğunlukla Ankara-İstanbul ve İzmir olmak üzere 3 büyük kentli ailelerin çocukları olmaları söylenebilir. Bu durum, 3 büyük kentin sanat merkezleri oluşları, sanat faaliyetlerinin özellikle burarlarda yoğunlaşması ile açıklanabilir.

Örneklem grubu ebeveynin eğitimi ve mesleği açısından incelendiğinde H.Ü. Güzel sanatlar öğrencilerinin çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek ve ilmi teknik ve serbest meslek sahibi ebeveynlerin çocukları oldukları söylenebilir. Bu iki özellik bazında öğrencilerin orta halli ailelerden geldiği düşünülebilir.

Ancak bu özellikler kontrol grubu ile karşılaştırıldığında bariz bir ayırdedici nitelik görünümünde değildir. Araştırma verileri kapsamında H.Ü. Güzel Sanatlar öğrencilerinin orta veya ortanın üstü, Sosyoloji öğrencilerinin ise çoğunlukla alt orta gelir gruplarından geldiğine dair ipuçları vermekle birlikte aradaki sınır çizgisinin oldukça hassas bir konumda olduğu da gözden kaçmamalıdır.

Eldeki verilere göre örneklem grubunun en ayırdedici özelliği, içinde yetiştikleri aile grubunun çocuklarına sanatı tanıtırma, sanatsal ortamlara girme, sanatçı rol modelleri ile karşılaştırma, sanatsal yetilerini açığa çıkarma açısından elverişli ortamlar ve imkanlar sunma, sanatsal mesleklere doğru teşvik etme ve yönelim kazandırma açısından oynadıkları roldür.

H.Ü. Güzel sanatlar öğrencilerinin aileleri, sanatla bizzat uğraş-

ma, çocuklarını sanatla uğraşmaları açısından teşvik etme, güzel sanatlar alanındaki meslekleri sosyal anlamda değerlendirme, sanatsal faaliyetlere katılma, çocuklarını da götürme, yetişme çağında özel sanat kurslarına v.b. gönderip çocuğun kendisini tanıma ve geliştirme imkanını sunma, ve mesleğe girmede teşvik edici rol oynama bakımından, sanatsal meslekler lehine kontrol grubu ile açık bir farklılık göstermektedirler. Ayrıca, öğretmenlerinin bu yöndeki teşvik edici rolü de ailenin yönelimini pekiştirmektedir.

Sonuç olarak, H.Ü. Güzel Sanatlar öğrencilerinin sanatsal mesleklere yönelim kazanmalarında sosyal ortamlarının çok daha elverişli ve uygun olduğu söylenebilir. Bu noktada Güzel Sanatlar öğrencilerinin büyük bir kısmının Ö.S.S.Y. sınavını denemeleri ve kazanamaları hatırlanarak, bu öğrencilerin sınavı öncelikle de gelir ve sosyal statü açısından cazip bir mesleki alanı kazanmaları halinde seçimleri ne yönde olurdu? sorusunu akla getirebilir. Ancak, sanatsal mesleklerin bireye sunduğu hayat şansı (maddi imkanlar, gelir, iş güvencesi), sosyal statü ve sosyal güç bakımından taşıdığı belirsizlikler v.b. gibi nedenlerle kişinin bu açılardan daha avantajlı olan meslek alanlarına kayabileceğini düşünsek bile, burada önemli olan sanatsal mesleklerin bireylerin mesleki alternatifler listesine dahil olabilmeleridir. Çok açıktır ki, bireyin en baştan beri veya tercihlerinin daralması nedeniyle de olsa sanata yönelmesi kendi kapasitesini tanıması, belli bir birikimi olması ve sanatın ilgi alanına girmesi ile mümkündür.

Bireyin, en son anda bu tür özel bir yetenek talep eden bir meslek alanına cesaret etmesi veya etse bile söz konusu yetenek sınavını kazanması pek sık rastlanan bir olgu değildir. Bu durum, açıkca bireyin yetişme çağında sahip olduğu potansiyellerin açığa çıkartılmasının ve işlenmesinin önemini ortaya koymaktadır ve eldeki bulgular da bu süreçte ailenin öneminin anlaşılmasına katkıda bulunur niteliktedir.

KAYNAKÇA

1. Arthur Maynard Krooll, Lillian Brandon Dinklage, Jennifer Lee, Eileen Doroty Morley, Eugene Heber Wilson. 1970 Careter

- development growth and Cris Newyork : John Wiely & Sons Inc.
2. Giddins, Antony 1993 (1982) Introductory Sociology Great Britain : The Macmillan Press
 3. Haluk Yavuzer 1983 "Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Sorunları" Ed. Haluk Yavuzer Aile ve Çocuk, 1982 - 83 Seminer Konferansları İstanbul Ak yay, 140 - 155
 4. Huppock, Robert 1967 (1957) Occupational Information Newyork : Mc Graw - Hill Book Company
 5. Issaacson, Lee E 1971 Career Information in Counseling and Teaching U.S.A : Allyn and Bacon Inc.
 6. Joseph, Fichter Sosyoloji nedir? Çev : Nilgün ÇELEBİ
 7. Kaya, Yahya Kemal 1984 (1974) İnsan Yetiştirme Düzenimiz Politika / Eğitim / Kalkınma Ankara : H.Ü.
 8. Krause, Elliot.A 1971 The Sociology of occupations U.S.A : Littell, Brawn and Company 256 - 278
 9. Ligon, Mary G and S.W.Me Daniel 1970 The teacher's role in Counseling U.S.A : Prentice - Hall inc.
 10. Luckey, Eleanore Braun 1974 "The family : Perspectives on its role in devolepment and choée" Edwin L Herr (ed) Vocational Guidance and Human development U.S.A : Houghton Migglin Comp. (203 - 231)
 11. Norma, Rozan 1985 "Genç Tanıma ve Yönlendirme" Aile ve Çocuk Gençlik yılı konfransları İstanbul : Akbank yay. 73 - 82
 12. Taylor, Lee 1968 Occupational Sociology U.S.A. : Oxford Un. Press

13. Strong, Edward K 1943 Vocational interesty of man and womens U.S.A. : Stanford Un. Press.
14. Türhan Oğuzkan 1985 "Gençlik Döneminin Öğretim Sorunları" Aile ve Çocuk Gençlik yılı konfransları İstanbul : Akbank yay. 100. - 119.
15. Ulusoy, Demet 1994 Sosyalizasyon : sanat alanında meslek tercihi ve aile - Konservatuar öğrencileri sosyo - sanatsal özellikleri. Ankara : Bizim Büro Basımevi.